

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО**

**Факультет лінгвістики
Кафедра теорії, практики та перекладу німецької мови**

“На правах рукопису”
УДК 811.112.2’25(043.3)

“До захисту допущено”
Завідувач кафедри
_____ Г. Л. Лисенко
(підпис) (ініціали, прізвище)
“ ” _____ 2018

**Магістерська дисертація
на здобуття ОС магістра**

зі спеціальності 035 Філологія
на тему: Семантичні труднощі перекладу юридичної літератури

Виконав(ла): студентка 2 курсу групи _____ ЛН-71мп _____

Бугайова Марія Вікторівна
(прізвище, ім’я, по батькові) _____
(підпис)

Науковий керівник: доцент, к. філол. н. Баклан І. М.
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) _____
(підпис)

Рецензент: професор, д. пед. н. Федоренко С. В.
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) _____
(підпис)

Засвідчую, що у цій магістерській
дисертації немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних посилань.

Студент(ка) _____
(підпис)

Київ 2018

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО**

Факультет лінгвістики

Кафедра теорії, практики та перекладу німецької мови

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Спеціальність 035 “Філологія”

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Г. Л. Лисенко

(підпис) (ініціали, прізвище)

“ ____ ” _____ 2018

ЗАВДАННЯ

на магістерську дисертацію студентці

Бугайовій Марії Вікторівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема дисертації: Семантичні труднощі перекладу юридичної літератури

Науковий керівник дисертації: доцент, к. філол. н. Баклан І. М. _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)
затверджений наказом по університету від « ____ » _____ № _____

2.Термін подання студентом дисертації: 23.11.2018

3.Об'єкт дослідження: семантичні труднощі, які можуть виникати при перекладі безеквівалентної лексики (тимчасово безеквівалентних слів, структурних безеквівалентів тощо), скорочень, «фальшивих друзів перекладача».

4. Предмет дослідження: стратегії, способи, прийоми й техніки перекладу, які допомагають вирішити певну перекладацьку проблему семантичного характеру та надати перекладачеві визначений алгоритм дій у цьому разі.

5.Перелік завдань, які потрібно розробити: розглянути поняття «юридичний переклад», «правнича мова» й «правнича термінологія», а також проаналізувати

особливості їх функціонування; з'ясувати характер німецькомовних лексичних одиниць, які спричиняють найбільше семантичних труднощів перекладу українською мовою; проаналізувати особливості відтворення семантики правничої лексики; здійснити власний пошук перекладацьких рішень і запропонувати авторські варіанти перекладу правничої лексики.

6.Орієнтований перелік ілюстративного матеріалу: 2 міжнародні угоди, підручник з міжнародного права.

7.Орієнтований перелік публікацій: «Переклад назв документів галузі міжнародного права (на матеріалі німецько-українських міжнародних угод)» (Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка» вип. 21, том 1, 2018); «Семантичні прийоми генералізації та конкретизації при перекладі німецькомовних правничих текстів українською мовою» (V-а Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи»; форма проведення – заочна, 2018).

8. Консультанти розділів дисертації

Розділів	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	доцент, к. філол. н. Баклан І. М.		
II	доцент, к. філол. н. Баклан І. М.		
III	доцент, к. філол. н. Баклан І. М.		

9.Дата видачі завдання _____

Календарний план

№ З/П	Назва етапів виконання магістерської дисертації	Строк виконання етапів магістерської дисертації	Примітка
1.	Затвердження теми		
2.	Теоретична частина	01.10.2018	
3.	Практична частина	04.11.2018	
4.	Подання МД на кафедру	25.11.2018	

Студент(ка)

(підпис)

М. В. Бугайова

(ініціали, прізвище)

Науковий керівник дисертації

(підпис)

І. М. Баклан

(ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	6
REFERAT	9
ВСТУП	12
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ТРУДНОЩІ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ	16
1.1. Загальна характеристика правничої мови.....	16
1.2. Безеквівалентна лексика як перекладацький бар'єр.....	20
1.3. Складність відтворення скорочень та аббревіатур	22
1.4. «Фальшиві друзі перекладача» як причина неякісного перекладу.....	25
1.5. Особливості відтворення семантики назв документів.....	27
Висновки до розділу I.....	30
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ПРИЙОМИ У ВІДТВОРЕННІ СЕМАНТИКИ ПРАВНИЧИХ ПОНЯТЬ	31
2.1. Лексичне запозичення та калькування у перекладі.....	32
2.2. Модуляція.....	34
2.3. Описовий переклад.....	36
2.4. Звуження та розширення семантики при перекладі.....	37
Висновки до розділу II.....	40
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА	41
3.1. Семантичні труднощі перекладу міжнародних угод.....	41
3.2. Семантичні труднощі перекладу підручника з міжнародного права....	60
Висновки до розділу III.....	80
ВИСНОВКИ	82
ZUSAMMENFASSUNG	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	89

РЕФЕРАТ

Представлена магістерська дисертація присвячена дослідженню семантичних труднощів перекладу юридичної літератури. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків та бібліографії.

У рамках міжнародної співпраці між Україною та Німеччиною виникає потреба здійснювати якісні переклади юридичних текстів. Юридичний переклад є вузькоспеціалізованим напрямом перекладознавства, який потребує високої обізнаності у фаховій юридичній мові. В Україні проблемам законодавчої мови і термінології присвячені праці О. Копиленка, М. Теплюка, А. Марахової, І. Усенка, Н. Присяжнюк, Н. Артикуци та багатьох інших дослідників. Термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми німецько-українського юридичного перекладу досліджували І. Сойко, А. Гриненко, Д. Гавура, О. Шаблій та низка інших мовознавців.

Незважаючи на те, що здійснюється робота над теоретичними розробками юридичного перекладу, продовжується формування української фахової юридичної мови, у процесі аналізу німецько-українського юридичного перекладу виявляється, що напрацьованих доробків не вистачає для покриття прогалин і бракує компетентних перекладачів, що зумовлює **актуальність** цього дослідження.

Метою дослідження є пошук перекладацьких рішень для відтворення семантики німецької правничої лексики українською мовою. Мета роботи передбачає виконання таких **завдань**:

- розглянути поняття «юридичний переклад», «правнича мова» й «правнича термінологія», а також проаналізувати особливості їх функціонування;
- з'ясувати характер німецькомовних лексичних одиниць, які спричиняють найбільше семантичних труднощів перекладу українською мовою;
- проаналізувати особливості відтворення семантики правничої лексики;
- розглянути окремі перекладацькі прийоми, способи та техніки перекладу;

- здійснити власний пошук перекладацьких рішень і запропонувати авторські варіанти перекладу правничої лексики.

Об’єктом дослідження є семантичні труднощі, які можуть виникати при перекладі безеквівалентної лексики (тимчасово безеквівалентних слів, структурних безеквівалентів тощо), скорочень, «фальшивих друзів перекладача».

Предметом дослідження постали стратегії, способи, прийоми й техніки перекладу, які допомагають вирішити певну перекладацьку проблему семантичного характеру та надати перекладачеві визначений алгоритм дій у цьому разі.

У процесі написання наукової роботи були використані такі **методи**, як: метод аналізу та синтезу; метод опозицій, а також метод суцільної вибірки.

Матеріалом дослідження виступають німецько-українські міжнародні угоди, а також німецькомовний підручник з міжнародного права Матіаса Гердегена та його переклад українською мовою, здійснений Романом Корнutoю.

Враховуючи те, що німецька юридична мова є дещо недооціненим предметом лінгвістичного дослідження серед мовознавців, існує потреба у ґрунтовному аналізі текстів юридичної тематики та пошуку нових перекладацьких рішень, що становить **наукову новизну** роботи.

Ця робота може слугувати підґрунтям для дослідження та подальшого пошуку перекладацьких рішень щодо відтворення німецької правничої термінології українською мовою, що свідчить про її **теоретичну цінність**.

Практична цінність цієї роботи полягає в конкретних рішеннях проблем, пов’язаних з відтворенням семантики правничої лексики, а саме – підбір еквівалентів для подальшого розширення словникової бази юридичних термінів. Отримані результати роботи можуть бути використані для складання навчально-методичних матеріалів із дисциплін «Практичний курс галузевого перекладу з першої мови», «Основи перекладознавства» і «Теорія перекладу».

Апробація результатів представленої роботи. Результати досліджень оприлюднено на V-ій Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток

сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (форма проведення – заочна, 2018) та викладено в науковій статті, яку було опубліковано у фаховому виданні «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка» вип. 21, том 1 (2018).

Ключові слова: юридичний переклад, правнича мова, безеквівалентна лексика, семантичні труднощі, перекладацькі прийоми.

REFERAT

Die vorliegende Masterarbeit ist den semantischen Schwierigkeiten vom juristischen Übersetzen auf Ukrainisch gewidmet. Die Arbeit besteht aus einer Einführung, drei Kapiteln, Schlussfolgerungen und Bibliographie.

Das juristische Übersetzen ist heutzutage eine der meist angeforderten Arten von Übersetzungen auf dem Arbeitsmarkt. Die internationalen Beziehungen und das Interesse an enger Zusammenarbeit fordern die Beschaffung von fachkundigen Übersetzern. Den Problemen von ukrainischen Jurasprache und Terminologie haben viele Forscher, wie z. B. O. Kopylenko, M. Tepliuk, A. Marakhova, I. Usenko, N. Prisiazhniuk, N. Artikuza und v.a., seine Arbeiten gewidmet. Die terminologischen und stilistischen Schwierigkeiten beim Übersetzen von deutschen juristischen Texten auf Ukrainisch haben I. Soiko, A. Grynenko, D. Havura, O. Schablii und viele anderen Linguisten geforscht.

Trotz seiner hohen Bedeutung mangelt es dem juristischen Übersetzen an Forschungen im linguistischen Bereich. Die ukrainische Jurasprache ist nicht komplett festgelegt und hat viele Lücken, die die minderwertigen Übersetzungen verursachen. Alle von den benannten Faktoren machen diese Forschung von hoher **Relevanz und Aktualität**.

Das Ziel der Forschung liegt in der Suche nach den besten Varianten für die Wiedergabe vom semantischen Komponenten der deutschen juristischen Lexik in die ukrainische Sprache. In Übereinstimmung mit dem Ziel wurden folgende **Aufgaben** formuliert:

- solche Begriffe, wie „das juristische Übersetzen“, „Jurasprache“, „juristische Terminologie“ zu betrachten, deren Besonderheiten und Funktionen zu analysieren;
- festzustellen, welche juristische Lexik die meisten Schwierigkeiten beim Übersetzen verursacht;

- die Besonderheiten der Wiedergabe vom semantischen Komponenten der deutschen juristischen Lexik ins Ukrainische zu analysieren;
- einzelne Übersetzungsverfahren und -techniken zu beschreiben;
- eigene Korrekturen und Varianten von Übersetzungen vorzuschlagen.

Das Objekt der Forschung sind die semantischen Schwierigkeiten, die beim Übersetzen von juristischer Lexik vorkommen (z. B. Lexik, die keine direkten Äquivalente im Ukrainischen hat; Eigennamen, terminologische Lakunen, Abkürzungen und Kurzformen; sog. „falsche Freunde des Übersetzers“ u.a.)

Der Gegenstand der Forschung sind Strategien, Wege, Verfahren und Techniken vom Übersetzen, die die Probleme von Wiedergabe der Semantik einzelner Juralexik lösen.

Die Methoden der Forschung wurden durch das Ziel und Aufgaben der Masterarbeit bestimmt. Es wurden folgende Methoden verwendet: die Methode der Analyse und Komposition; die komparative Analyse; die quantitative Methode.

Da die deutsche Jurasprache ungenügend geforscht ist, gibt es die Notwendigkeit, sie in allen Facetten nachzufassen. Es wurden die unterschiedlichen juristischen Textsorten untersucht und die neuen Wege des Übersetzens angeboten. Dies spiegelt die **wissenschaftliche Neuheit** der Forschung wieder.

Als **Materialien** für diese Forschung wurden die internationalen Abkommen in deutscher und ukrainischer Sprachen sowie das Lehrbuch „Völkerrecht“ von Dr. Matthias Herdegen und dessen ukrainische Übersetzung, ausgeführt von Roman Kornuta, herausgesucht.

Diese wissenschaftliche Arbeit kann als **theoretische** Basis für zukünftige Forschungen im Bereich des Jura-Übersetzens aus dem Deutschen ins Ukrainische verwendet werden. Außerdem kann diese Forschung auch eine **praktische** Anwendung von Ergebnissen in Theorie und Praxis des Fachübersetzens finden.

Die Approbation der Ergebnisse. Die Ergebnisse der Forschung wurden in der V. Internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz «Die Entwicklung von gegenwärtiger Ausbildung und Wissenschaft: Ergebnisse, Probleme, Forschungsperspektiven» (Internet-Konferenz, 2018) und in dem wissenschaftlichen

Artikel «Relevante Probleme der Geisteswissenschaften: Sammlung der wissenschaftlichen Werke von perspektiven Forscher aller Universitäten an der Iwan Franko Nationalen pädagogischen Universität in Drohobysch» (Ausgabe 21, Band 1, 2018) veröffentlicht.

Stichwörter: das juristische Übersetzen, Jurasprache, Lexik ohne Äquivalente, semantische Schwierigkeiten, Übersetzungsverfahren und -techniken.

ВСТУП

Представництво держави на міжнародній арені неможливе без здійснення міжмовної комунікації. З кожним роком співпраця України та Німеччини лише посилюється. Цей факт зумовлює збільшення потреби у кваліфікованих перекладачах, передусім у сфері юриспруденції. Юридичний переклад є вузькоспеціалізованим напрямом перекладознавства, який потребує високої обізнаності у фаховій юридичній мові.

Мова права – це складна, поліфункційна, багаторівнева підсистема літературної мови, зі своїми функціонально-стильовими різновидами та жанрами, з багатим арсеналом специфічних мовних засобів (лексичних, фразеологічних, граматичних, стилістичних) [4, с. 8].

У сучасному мовознавстві існує дисципліна, яка вивчає мовний склад сучасного права – правнича лінгвістика, в межах якої виокремлюється законодавча лінгвістика «як самостійне спеціалізоване відгалуження, сфокусоване на законодавчому дискурсі, який характеризується низкою специфічних ознак, пов'язаних з особливостями мови закону як головного об'єкта її вивчення, лексичного інвентарю сучасного законодавства (поняття, терміни, терміносполуки, фразеологія, аббревіатури), граматико-стильових засобів, синтаксису, структурно-жанрових параметрів законодавчого тексту [3]».

Для розв'язання низки мовно-термінологічних проблем, таких як: оцінка терміна за тими чи іншими мовними параметрами у процесі кодифікації, пошук термінологічного еквівалента у процесі перекладу, національне чи інтернаціональне, добір словотворчих засобів для мотивованої номінації спеціального правового поняття (створення нового терміна, заповнення термінологічної лакуни у процесі перекладу) потрібен комплекс лінгвістичних знань щодо генезису, історії, шляхів і способів формування українського юридичного словника [5, с. 33].

Крім знання юридичної термінології і вміння принагідно користуватися словниками та іншою довідковою літературою, професійний перекладач повинен бути добре обізнаним у нормах і стандартах ділового мовлення обох мов. Це першочергова вимога до перекладача юридичної та офіційно-ділової документації.

На сучасному етапі найбільше напрацювань існує в галузі перекладу англomовних і німецькомовних юридичних текстів. І. В. Сойко, А. Гриненко, Т. Супрун, Д. Коробейнікова/Д. Гавура та О. А. Шаблій досліджують термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми німецько-українського юридичного перекладу [42, с. 6–7]. З лінгвістичної точки зору цей вид перекладу є дещо недоопрацьованим, внаслідок чого виникає ряд прогалин на практиці. Зокрема, недостатньо дослідженими залишаються семантичні труднощі перекладу, оскільки полісемічність та відсутність прямих відповідників юридичної лексики вимагає комплексного підходу дослідження на усіх мовних рівнях. Саме тому потреба у ґрунтовному дослідженні особливостей перекладу юридичних текстів не зникає, що і зумовлює **актуальність** представленої роботи.

Метою дослідження є пошук перекладацьких рішень для відтворення семантики німецької правничої лексики українською мовою. Мета роботи передбачає виконання таких **завдань**:

- розглянути поняття «юридичний переклад», «правнича мова» й «правнича термінологія», а також проаналізувати особливості їх функціонування;
- з'ясувати характер німецькомовних лексичних одиниць, які спричиняють найбільше семантичних труднощів перекладу українською мовою;
- проаналізувати особливості відтворення семантики правничої лексики;
- здійснити власний пошук перекладацьких рішень і запропонувати авторські варіанти перекладу правничої лексики.

Об'єктом дослідження є семантичні труднощі, які можуть виникати при перекладі безеквівалентної лексики (тимчасово безеквівалентних слів,

структурних безеквівалентів тощо), скорочень, «фальшивих друзів перекладача».

Предметом дослідження постали стратегії, способи, прийоми й техніки перекладу, які допомагають вирішити певну перекладацьку проблему семантичного характеру та надати перекладачеві визначений алгоритм дій у цьому разі.

Матеріалом дослідження виступають німецько-українські міжнародні угоди, а також німецькомовний підручник з міжнародного права Матіаса Гердегена та його переклад українською мовою, здійснений Романом Корнutoю. Жанр «міжнародні угоди» належать до первинної юридичної літератури, натомість жанр «підручник» поєднує ознаки наукового та офіційно-ділового стилів і представляє вторинну юридичну літературу. При цьому слід наголосити, що важливим є дослідити закономірності появи семантичних девіацій у кожному окремому жанрі досліджуваного матеріалу, що дозволить провести паралель між особливостями семантичних труднощів у перекладі цих текстів і систематизувати шляхи їх вирішення.

У процесі написання наукової роботи були використані такі **методи**, як:

- метод аналізу та синтезу (пошук і розгляд матеріалу, розкриття суті явища);
- метод опозицій (зіставлення мовних одиниць, порівняння лексико-семантичних засобів німецької та української мов);
- метод суцільної вибірки (у процесі пошуку прикладів).

Враховуючи те, що німецька юридична мова є дещо недооціненим предметом лінгвістичного дослідження серед мовознавців, існує потреба у ґрунтовному аналізі текстів юридичної тематики та пошуку нових перекладацьких рішень, що становить **наукову новизну** роботи.

Ця робота може слугувати підґрунтям для дослідження та подальшого пошуку перекладацьких рішень щодо відтворення німецької правничої термінології українською мовою, що свідчить про її **теоретичну цінність**.

Практична цінність цієї роботи полягає в конкретних рішеннях проблем, пов'язаних з відтворенням семантики правничої лексики, а саме – підбір еквівалентів для подальшого розширення словникової бази юридичних термінів. Отримані результати роботи можуть бути використані для складання навчально-методичних матеріалів із дисциплін «Практичний курс галузевого перекладу з першої мови», «Основи перекладознавства» і «Теорія перекладу».

Магістерська дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. У першому розділі викладено загальний огляд особливостей юридичного перекладу, зокрема лексики, яка зумовлює виникнення семантичних труднощів при перекладі. Другий розділ відображає методологічну сторону дослідження, а саме представляє перекладацькі прийоми, які застосовуються для відтворення семантики правничої лексики. У третьому розділі здійснено порівняльний аналіз німецько-українських правничих текстів, а також запропоновано власні перекладацькі рішення для досягнення найдоцільнішого відтворення правничої лексики на основі зіставлення текстів перекладу в результаті проведеного перекладацького пошуку. Висновки розкривають можливі перекладацькі рішення, які можуть стати в пригоді у професійній діяльності перекладачів. Список використаної літератури містить актуальні джерела теоретичного матеріалу, зокрема джерела іноземною мовою, а також лексикографічні джерела і джерела ілюстративного матеріалу. Крім того, магістерська дисертація містить загальний огляд-резюме, складене іноземною мовою, що надає можливість ознайомлення з цією роботою носіям німецької мови.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ТРУДНОЩІ ЇЇ ПЕРЕКЛАДУ

1.1. Загальна характеристика правничої мови

У переважній більшості вітчизняних праць із загального перекладознавства юридичний переклад згадується як один із жанрових видів перекладу у рамках перекладу текстів офіційно-ділового стилю. При цьому головна увага зосереджена на термінологічній специфіці перекладу документів (способах перекладу термінів, фахових зворотів, кліше тощо) [42, с.6].

Як зазначають дослідники цього виду перекладу (Сандріні П., Вайсфлог В., Поммер Е., Вісманн Е.), метою перекладу юридичного документа є забезпечення еквівалентної (рівнозначної) юридичної дії тексту перекладу. Однак відповідний юридичний статус, а отже, і відповідну юридичну дію мають не лише самі юридичні документи, але і їхні назви [20].

Правова діяльність дала поштовх для виокремлення у мовознавстві нового виду фахової мови – правничої – що, у свою чергу, зумовило появу нової фахової діяльності, а саме – юридичний переклад.

Характерними особливостями мови права є вживання довгих речень, персоніфікація неживих предметів та обставин, використання номінативних описів замість простих дієслів, складний для сприйняття тип висловлювання, що виражається у використанні явищ деривації (тобто утворення нових слів шляхом додавання афіксів до основи слів) та вживанні багатьох пов'язаних між собою іменників, означен у родовому відмінку, шаблонів та архаїзмів [21, с. 88-89].

Взагалі поняття *правнича мова* досить часто ототожнюють з поняттями *юридична мова*, *правова мова*. «Правнича мова – це мова, яку використовує правник у своїй професійній діяльності, а правова мова (якщо останню терміносполуку розглядати як синонім до терміносполук «мова права»,

«юридична мова») – стосується права. Різним є насамперед лексико-термінологічне наповнення цих «мов»: якщо правова мова включає правову термінологію, то правнича мова охоплює й інші галузеві термінології, котрі мають стосунок до діяльності правника, як от: термінології економічну, фінансову, медичну тощо. Тобто арсенал лексичних засобів, які є первинними і ведуть за собою синтаксис, морфологію та стилістику, є ширшим саме у правничій мові. Отож терміносполука «правнича мова» позначає поняття, ширше за обсягом, ніж поняття «правова мова», яке є спеціальним щодо першого [33, с.18]».

Таким чином, ми вважаємо вживання поняття *правнича мова* у даній роботі доцільнішим, оскільки воно дозволяє охопити ширший діапазон правничої лексики та глибше зануритись у специфіку семантичного рівня. Отже, розглянемо що власне розуміють під поняттям *правнича термінологія*.

Правнича термінологія – історично сформована сукупність термінів, яка відбиває систему понять у галузі права й призначена забезпечувати особливі потреби спілкування в царині законодавства, юридичної науки і практики [45].

А. Піголкін виділяє чотири види юридичних термінів [39, с.7-8]:

- загальновживані терміни – це звичайні слова, які набули значного поширення, найменування предметів, якостей, ознак, дій, явищ, які однаково використовуються в побутовій мові, художній літературі, ділових документах, законодавстві. У законодавстві вони використовуються в загальноприйнятому значенні і ніякого спеціального змісту не мають (офіцер, документ, справа, закон, правопорядок, юрист, охорона тощо);
- загальновживані, які мають в нормативному акті більш вузьке, спеціальне значення: при максимальній стислості вони найтонше визначають потрібне поняття, наприклад *скарга, доказ, потерпілий, злочинність, акт, відповідальність, захист честі, хабар, бандитизм, грабіж, крадіжка, шахрайство, хуліганство, халатність* тощо;

- спеціальні юридичні терміни — це слова чи словосполучення, які позначають поняття, що відображають специфіку державно-правових явищ: *правовідносини, юридична особа, позов, законопроект, неправдиве свідчення, речовий доказ* тощо;
- технічні терміни – терміни, взяті із різних галузей науки, техніки, а також професіоналізми (*комп'ютер, фонограма, діапозитив, плівка, піротехніка, дискета* тощо).

Крім власне юридичних термінів – узагальнених позначень поняття права (арбітраж, неосудність, позов, правовідносини, законодавча влада), у правознавчих текстах широко застосовують номенклатуру – систему специфічних назв конкретних правових об'єктів: державних і міжнародних органів, установ та організацій, посад, документів, державних нагород (Апеляційна палата, Європейський суд з прав людини, Верховний комісар ООН з прав людини, Закон України «Про Національний банк України», Заслужений юрист України) [46, с.121].

Окрему групу правничої лексики складають канцеляризми – сталі слова або словосполучення, притаманні офіційно-діловому стилю. Їх можна зарахувати до складу саме правничої термінології, оскільки вживання такої лексики є недоречним у певних контекстуально обумовлених випадках (напр., чинний, ухвалити рішення, у судовому порядку, за клопотанням, подати запит, порядок денний тощо).

Правовим термінам властиві як загальномовні ознаки, притаманні усім термінам, так і ознаки спеціально-юридичні. До ознак правового терміна належать [33, с.19]:

1) однозначність – правовий термін має позначати лише одне правове поняття, а останньому має відповідати лише один правовий термін (щоправда, цей принцип стосується зазвичай тих правових термінів, котрі входять до складу однієї правової терміносистеми);

2) системність – будь-який правовий термін є елементом певної правової терміносистеми, що власне й робить його терміном; певне значення правового терміна зафіксоване і підтримується саме у цій системі;

3) дефінітивність – правовий термін, зазвичай, має своє визначення (правову дефініцію) – нормативно-правове (тобто формально обов’язкове, яке міститься в джерелах позитивного права або актах офіційного тлумачення) чи наукове (доктринальне);

4) сфера застосування правового терміна – мови правотворчості, правотлумачення, правозастосування, правореалізації, професійна правнича мова та мова правничої науки (правознавства).

Зважаючи на наведену класифікацію ознак, можна стверджувати, що під час перекладу юридичних текстів слід враховувати правову сферу та специфіку її документації; звертати увагу на тлумачення терміну в межах певної галузі права та слідкувати за тим, щоб воно було однозначним, тобто термін повинен позначати одне правове явище. Неприпустимим є вживання синонімів терміну в межах певного документу.

Серед основних проблем, які виникають під час перекладу на лексичному рівні, можна виділити такі:

1. відсутність прямих відповідників;
2. термінологічна омонімія («фальшиві друзі перекладача»).

Ще однією перекладацькою проблемою є різна за обсягом варіативність термінів та номенклатурних назв на позначення юридичних документів (напр., укр. *документ, акт* – нім. *Urkunde, Akte, Beleg, Zeugnis, Titel, Schein, Bescheinigung, Bestätigung, Merkblatt, Schrift, Vorlage, Ausweis, Dokument, Brief, Pass* тощо; укр. латинізми *копія, дуплікат* – нім. *Abschrift, Ausfertigung, Doppelausfertigung, Zweitschrift, Kopie, Duplikat*) [20].

Аналіз сучасного стану правничої термінології свідчить, що залишилися, наприклад, такі труднощі [39, с.3]:

1) паралельне застосування кількох термінів для характеристики одного поняття: правовий - правний - правничий, вогнепальний - вогнестрільний, строк - термін, заподіяти шкоди - завдати шкоди тощо;

2) невпорядкованість правничої термінології виявляється також в омонімії, коли один український термін вживається для позначення зовсім різних юридичних понять: передача земельних ділянок - передача телевізійна;

3) залишки транслітерації: угон, неустойка, упущена вигода, витребування майна;

4) велика кількість невмотивованих іншомовних слів - траст, кілер, хакер, які вживаються (переважно в усному мовленні) з довільним значенням тощо.

Отже, розглянемо детальніше конкретні групи мовних одиниць, які спричиняють труднощі у перекладі правничої терміносистеми.

1.2. Безеквівалентна лексика як перекладацький бар'єр

Слово *еквівалентність* передусім передає значення *рівноцінність*, *рівновартісність*, *рівносильність* та *взаємозамінність*, однак може виступати і синонімом до поняття *тотожність*, а слово *еквівалент* пояснюють за допомогою синонімів *відповідник*, *замінник*, *синонім* [42, с.69].

Зважаючи на зазначене вище визначення, можна дійти висновку, що *безеквівалентною* є лексика, яка не містить прямих відповідників. Проте саме термін *безеквівалентна лексика* (БЛ) є досить полісемічним поняттям, яке мовознавці трактують по-різному, ототожнюючи з поняттями *реалія*, *лакуна*, *екзотизм*.

М.П. Кочерган говорить про спільність понять “безеквівалентність” та “лакуна”. З цього приводу він, зокрема, зазначає: “У науковій літературі терміни безеквівалентна лексика і лакуни часто вживаються як синонімічні і трактуються як слова, що відсутні в певній мові” [38, с.253].

Російський вчений Л. Латишев виокремлював 4 групи безеквівалентної лексики [19]:

- Слова-реалії - це слова та словосполучення, які позначають об'єкти та явища, що характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) певного мовного колективу. Реалії поділяються на: географічні, історичні, суспільно-політичні, громадські, культурні, фольклорні, етнографічні та побутові.
- Тимчасові безеквівалентні одиниці. За своєю природою ці лексичні одиниці близькі до слів-реалій. Безеквівалентність обумовлена нерівномірним розповсюдженням досягнень у галузі техніки, науки та соціальної сфери, в результаті чого такі лексичні одиниці можуть довгий час існувати в практичному досвіді носіїв мови оригіналу (МО), та не бути відомими для носіїв мови перекладу (МП).
- Випадкові безеквівалентні одиниці - це лексичні одиниці, які позначають предмети та явища, які існують як в практичному досвіді носіїв МО, так і носіїв МП, але в мові перекладу вони за певними (іноді невідомими) причинами не мають позначень.
- Структурні екзотизми – це лексичні одиниці, які позначають явища, що існують як в практичному досвіді носіїв МО, так і носіїв МП, але в мові перекладу ці лексичні одиниці не мають точних відповідників. Лексична безеквівалентність в цьому випадку викликана тим, що система мови перекладу не має таких засобів, які були аналогічні структурам мови оригіналу та дозволили б створити позначення для цього явища в МП.

Л.С. Бархударов, який присвятив свої праці загальним проблемам теорії перекладу, також досліджував питання безеквівалентної лексики. Вчений включає до її складу *слова і стійкі словосполучення, які не мають ні повних, ні часткових еквівалентів серед одиниць іншої мови*, і поділяє її на три групи [7]:

1. **власні імена** (в широкому розумінні – власні назви);

2. так звані **реалії** (слова, що позначають предмети, поняття, ситуації, які не властиві практичному досвіду людей, що говорять іншою мовою — предмети матеріальної і духовної культури);
3. **випадкові лакуни** (у вигляді слів), які не мають відповідників у лексичному складі іншої мови.

Враховуючи наведені визначення, можна дійти висновку, що поняття *безеквівалентна лексика* є комплексним, до складу якого входять підтипи *реалія*, *лакуна*, *екзотизм*.

Критеріями виокремлення такої лексики можуть бути [38]:

- 1) семантичний (за яким враховується значення слів);
- 2) граматичний (показовий насамперед щодо одиниць, які мають певні формальні показники);
- 3) функціонально-стилістичний (БЛ може виконувати в тексті функції створення національного колориту, інтимізації тощо).

Безеквівалентна лексика є однією з найскладніших лексичних груп з точки зору перекладу. Головним завданням перекладача є передати національний колорит та історичну самобутність, одночасно адаптувати для читача цільової мови максимально зрозуміло, що вимагає неабиякої майстерності та високої фахової компетентності.

Н.Є. Миропольська зазначає, що неможливо уявити процес оволодіння мовою без паралельного засвоєння соціального і культурного надбання народу - носія мови. Мова і культура - два явища, зв'язок між якими опосередкований людиною - носієм даної мови, даної культури [8].

1.3. Складність відтворення скорочень та аббревіатур

Скорочення – це такий спосіб словотвору, суть якого полягає у відсіканні частини основи, що або збігається зі словом, або є словосполученням,

об'єднаним загальним смислом. Скорочення традиційно прийнято класифікувати на лексичні й графічні. До лексичних відносять усічені слова і аббревіатури/акроніми [47, с.214].

Серед юридичної термінології і номенклатурних назв дедалі більшого поширення набувають скорочені форми – аббревіатури (Європарламент, Інтерпол, НАТО, ОБСЄ, Мін'юст, ЦГВК) [48, с.102].

Аббревіатура – скорочене складне слово (іменник), утворене з початкових літер чи початкових слів, на основі яких твориться скорочення. Суттєвою ознакою аббревіатур є стабільна вимова за назвами букв (рідше звуків) та – як результат її – лексикалізація графічних скорочень, якої з часом набувають частовживані й загальноновживані довгоживучі аббревіатури, напр.: Кабмін, ЖЕК, НАТО, ООН тощо. Основні умови їхнього функціонування - доцільність, зрозумілість, стандартність. Їх ще деколи називають "лексичними скороченнями" [2].

Використання скорочень та аббревіатур у юридичних текстах є досить поширеним явищем. Структура правничих документів передбачає велику кількість повторень. Назви установ, організацій, положень і т.п. зазвичай є громіздкими, що навантажує реципієнта і, як наслідок, ускладнює розуміння документу. Саме тому, вживання скорочень та аббревіатур є одним із прийомів компресії, що дозволяє зменшити обсяг документів, але одночасно повністю зберегти та передати необхідний зміст.

У загальному плані підходи до класифікації скорочень серед німецьких дослідників схожі. К. Кессель та С. Райманн виокремлюють дві основні групи скорочень: (1) односегментні та (2) багатосегментні скорочення, які далі розподіляються на підгрупи, зокрема односегментні скорочення поділяються на скорочення, утворені від початкового (Anfangs-), середнього (Mittel) або кінцевого сегмента (Endsegment) і представлені одним повним сегментом вихідного слова, наприклад: Uni(versität), (Eisen)bahn. Багатосегментні скорочення складаються з кількох сегментів повної форми терміноодиниць і

представлені ініціальними (Initialwörter) та скороченими словами (Silben / kurz / wörter) [17, с.423].

Ознакою євроінтеграційної стратегії України є поява в українському політико-економічному дискурсі великої кількості аббревіатур із компонентом євро, напр.: єврокредит, єврооблігація, європарламент, єврининок, єврочек, чи основою Європа, напр.: ЄВС- Європейська валютна ситема, ЄВБ- Європейський валютний банк, ЄБРР - Європейський банк реконструкції і розвитку, ЄС - Європейський Союз [2].

Українська дослідниця Шаблій О.А. у своїй монографії наводить вичерпний перелік німецьких скорочень [42, с.217]:

1) назви органів виконавчої та судової влади, назви установ та об'єднань (напр., скор. OLG від Oberlandesgericht – укр. Верховний суд федеральної землі; RAK від Rechtsanwaltskammer – укр. палата/спілка адвокатів (орган самоврядування адвокатури у ФРН);

2) назви галузей права (напр., скор. SozR від Sozialrecht – укр. соціальне право ФРН (законодавство, що регулює соціальне забезпечення); скор. StrR від Strafrecht – укр. кримінальне право ФРН тощо);

3) назви федеральних земель ФРН (напр., Bay. від Bayern, bayerisch – укр. такий, що стосується федеральної землі Баварія, напр., у скор. BayPAG від Bayerisches Polizeiaufgabengesetz – укр. Закон федеральної землі Баварія «Про функції поліції»);

4) види нормативних документів (напр., скор. Übk. від Übereinkommen – укр. (міжнародна) угода, конвенція; Urt. від Urteil – укр. вирок (у кримінальній справі) або судові рішення (у цивільній справі);

5) назви державних посад та рангів, юридичних професій (напр., RegR або RR від Regierungsrat – укр. урядовий радник; RA від Rechtsanwalt – укр. адвокат);

6) назви (офіційних державних та юридичних) періодичних видань (напр., ABl.EG від Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften – укр. Офіційний вісник Європейських співтовариств; BayGVBl. від Bayerisches Gesetz- und Verordnungsblatt – укр. Баварський вісник законів та постанов);

7) прикметники-складові термінологічних словосполучень (напр., einschr. від einschränkend – укр. з обмеженням/ такий, що обмежує; einstw. від einstweilig – укр. тимчасовий);

8) скорочення назв нормативно-правових актів ФРН (законів, постанов уряду, рішень суду тощо).

До особливої групи скорочень належать метафоричні акроніми, які широко використовуються у правовому євролекті і слугують назвами спеціальних програм, підпрограм та вузькогалузевих проектів, що реалізуються за підтримки ЄС, або позначають інституції, організації ЄС, наприклад: BABEL (Broadcasting Across the Barriers of European Languages) – BABEL (трансляція/мовлення крізь бар'єри європейських мов), EUROATOM (ЄВРОАТОМ) тощо [17, с.425].

Переклад скорочень та абревіатур викликає неабиякі труднощі у перекладача. По-перше, досить складним завданням є розшифрувати абревіатуру або скорочення. Для цього замало лише фонових знань і необхідно звертатись до словників та іншої довідкової літератури. По-друге, відсутність таких скомпресованих мовних засобів у цільовій мові вимагає ретельного підбору перекладацьких прийомів або взагалі створення авторських скорочень/абревіатур.

1.4. «Фальшиві друзі перекладача» як причина неякісного перекладу

У багатьох мовах існують слова, що мають подібну (звукову) форму і, нерідко, але зовсім необов'язково ідентичне значення (так звані інтернаціоналізми або псевдоінтернаціоналізми) [34, с.54].

Д.Е.Розенталь та М.А.Теленкова у „Словнику-довіднику лінгвістичних термінів” пишуть: „Інтернаціоналізми – це слова загального походження, що існують у багатьох мовах з одним і тим же значенням, але зазвичай

оформляються відповідно до фонетичних та морфологічних принципів даної мови [14].”

Більш вичерпне визначення інтернаціоналізмів надає дослідниця Рицарева: "під інтернаціоналізмами розуміються лексичні одиниці, що функціонують у декількох (не менш ніж у трьох) світових мовах, близькі по звуковій, графічній і семантичній формі, що є наслідком мовного контакту, що й виражають загальні для багатьох культур поняття з галузей науки, техніки, бізнесу, політики, мистецтва, засобів комунікації" [27].

Псевдоінтернаціоналізми – це слова вихідної та цільової мов, які значною мірою збігаються за графічною або фонетичною формою, але мають різні значення. Такі слова ще називають “хибними друзями перекладача” через те, що перекладач може хибно сприйняти подібність форм певних двох слів за подібність і їхніх значень [29].

Серед причин виникнення «фальшивих (хибних) друзів перекладача» Д.С. Лотте визначив такі [18, с.19]: 1. надання слову технічної визначеності, повної чи тільки у поєднанні з іншими елементами; 2. звуження значення, тобто перенесення терміна з родового поняття на видове; 3. розширення значення; 4. зміщення значення (за аналогією); 5. перенос терміна за зовнішньою аналогією.

І.К.Белодед зауважує, що кожна мова розвивається у своїх власних специфічних умовах і запозичує певну кількість інтернаціональних термінів для задоволення певних потреб у номінації того чи іншого поняття. При цьому носії різних мов звертають увагу на різні семантичні ознаки форми, яку вони засвоюють [14].

«Фальшиві друзі перекладача» з числа міжнародних термінів Е.Ф. Скороходько розділив на групи залежно від їхнього походження [18, с.18-19]:

1. Терміни, що набули у різних мовах різного значення через зміни значення при запозиченні (напр., boiler);

2. Терміни – «фальшиві друзі перекладача», що змінили значення значно пізніше, вже у мові-реципієнті, бо будь-який запозичений іншомовний термін з часом не сприймається як чужий елемент і в подальшому підпорядковується всім

законам розвитку лексики даної мови, змінюючи значення подібно до корінних слів, і, таким чином, порушується змістова відповідність між даною парою термінів;

3. «Фальшиві друзі перекладача», що виникли через те, що те чи інше слово зазнало змін значення у мові-продуценті, в той час як у мові-реципієнті дане слово зберегло попереднє значення.

Однією з причин неякісного перекладу виступає хибне тлумачення «фальшивих друзів перекладача», оскільки, орієнтуючись на подібний лексичний елемент у рідній мові, перекладач помилково використовує його у якості еквівалента іноземному терміну. Переклад такої лексики вимагає непорушної уваги та майстерності перекладача, задля уникнення непорозумінь між учасниками комунікації. Особливо суворо це стосується правничої сфери, оскільки такі непорозуміння можуть призвести до міжнародних конфліктів.

1.5. Особливості відтворення семантики назв документів

Труднощі, пов'язані з відтворенням правничої лексики, виникають не лише під час перекладу власне тексту. Відомо, що переклад будь-якого тексту починається не із заголовку, а з самого тексту, оскільки зміст та контекст визначають назву заголовка тексту. Проте, в межах правничої мови цей процес відбувається інакше.

У назві юридичного документа закладено більше, ніж просто семантичну одиницю. Вона визначає форму, структуру, клішовані вирази всього документа. Сама лексема «документ» є інваріативною та відноситься до «пасток внутрішньої форми». Йдеться про широке семантичне поле, яке вимагає високого рівня обізнаності у специфіці різних галузей права.

Розглянемо порівняльний аналіз функціонування слова «документ» у правовому полі української та німецької (das Dokument) мов, який наводить дослідниця О. Шаблій у своєму навчальному посібнику: [43, с.37-38]

Таблиця 1.1.5 Семантика лексеми «документ»

Dokument, n	документ
1) унів., рідковживаний гіпер-м, переважно урочистого характеру: позначення офіційного письмового паперу – Schriftstück n, Urkunde f ≈ укр. документ.	1) унів.: матеріальний об'єкт, в якому міститься та чи інша інформація, призначена для передачі у часі й просторі, напр., фотоплівка, магнітний носій тощо = Beleg m, Belegstück n, Nachweis m; історично-достовірне письмове джерело – Beleg m, Quelle f;
2) рідковживаний гіпер.: - посвідчення – Ausweispapier n, Identitätsschein m; - (вийшов з ужитку., русизм НДР) партійний квиток члена Соціалістичної Єдиної партії Німеччини – Mitgliedsbuch der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands.	2) діловий папір, що підтверджує будь-який факт або право на щось; (у праві) складений відповідно до вимог закону акт, що засвідчує факти, які мають юридичне значення, = Urkunde f, Schriftsatz m, Beleg m, Zeugnis n, Titel m, Schein m, Bescheinigung f, Bestätigung f, Merkblatt n, Schrift f, Vorlage f тощо;
3) міжнар. п., урочисто: міждержавний, дипломатичний акт – diplomatisches Aktenstück (Wiener Dokument 1990; Abschließendes Dokument – заключний акт)	3) унів.: офіційне посвідчення особи: паспорт, трудова книжка тощо – Ausweispapier n, Identitätsschein m; 4) високий стиль: назва важливих законодавчих актів, напр., укр. головний фінансовий документ держави (тобто Закон про державний бюджет); нім. Gesetz n, Rechtsakt m.

Наведена таблиця показала, що термін «документ» в українській мові є досить універсальним та може застосовуватись у контексті багатьох ділових паперів, у той час як у німецькій мові, він має більше урочистий характер та є рідковживаним. Поясненням цього є високий рівень сформованості німецької правничої мови, у якій для окремих правових понять, ділових паперів існує низка термінів.

Полісемія поняття «договір» (нім. Vertrag) у німецькій мові має такий синонімічний ряд: Abkommen, Abmachung, Abschluss, Absprache, Beschluss, Einigung, Einvernehmen, Kontrakt, Pakt, Übereinkommen, Übereinkunft, Vereinbarung; (bildungssprachlich) Arrangement; (Rechtssprache, Kaufmannssprache) Stipulation [62: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Vertrag>].

У текстах німецько-українських міжнародних угод із різною частотністю трапляються такі види нормативно правових документів: Vertrag, Abkommen (Rahmenabkommen), Pakt, Übereinkommen, Übereinkunft, Vereinbarung, völkerrechtliche Verpflichtung, Protokoll тощо. У німецькій мові термін Protokoll означає обов'язкові форми дипломатичних відносин і має синонімічний зв'язок із терміном Konvention [62: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Protokoll>].

Наведені вище та низка інших назв правових документів є типовими прикладами «хибних друзів перекладача». Синонімія термінів, які позначають міжнародні документи, є однією з найбільших проблем перекладу правничих текстів. Тому для досягнення максимально наближеного відтворення тексту юридичної тематики від перекладача вимагається комплексний підхід у ознайомленні з правничими терміносистемами мов перекладу та залучення екстралінгвальних знань.

Висновки до розділу I

Отже, юридичний переклад – це вид фахової діяльності, який передбачає переклад текстів офіційно-ділового, створених з урахуванням особливостей та стандартів правничої мови.

«Правнича мова» є засобом фахового професійного спілкування та включає не лише правничі терміни, а й інші галузеві термінології, котрі мають стосунок до діяльності правника.

Власне під поняттям «правнича термінологія» розглядаються не лише спеціальні терміни, а й канцеляризми (сталі слова або вирази), номенклатурні позначення, аббревіатури та ін.

Ми з'ясували, що є однією з найскладніших лексичних груп з точки зору перекладу можна вважати безеквівалентну лексику. Складність її перекладу зумовлюється відсутністю прямих відповідників, залежністю від мовного контексту та необхідністю додаткового пояснення та адаптації для реципієнта.

Окрім безеквівалентної лексики, виділили також скорочення та аббревіатури, оскільки їхня відсутність у мовному просторі цільової аудиторії може викликати додаткові питання до певних правничих понять. Від перекладача вимагається розкрити сутність певного поняття шляхом декодування, що, зазвичай, вимагає застосування екстралінгвальних знань та звернення до довідкової літератури.

Охарактеризували таке мовне явище як «фальшиві друзі перекладача» і з'ясували, що не завжди можна використовувати значення, яке здається знайомим за аналогією. Орієнтуючись на подібний лексичний елемент у рідній мові, перекладач помилково використовує його у якості еквівалента іноземному терміну, що досить часто є причиною неякісного перекладу.

Окрім цього, ми переконалися, що навіть найменша лексична одиниця, наприклад, назва документа, потребує ретельного підходу до перекладу. Причиною труднощів відтворення назв документів можна вважати полісемічність юридичних термінів.

РОЗДІЛ 2. ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ПРИЙОМИ У ВІДТВОРЕННІ СЕМАНТИКИ ПРАВНИЧИХ ПОНЯТЬ

Правничий текст від будь-якого іншого тексту відрізняє не лише наявність правничих терміносистем, а також зміст, структура, реципієнт та функція. З огляду на це, недоцільно розглядати семантичні труднощі перекладу правничих текстів виключно на семантичному рівні. На нашу думку, він нерозривно пов'язаний з лексичним, синтаксичним та граматичним рівнями.

Рис. 2. Взаємозв'язок мовних рівнів.

Якщо об'єднати усі 4 рівні, то можна виокремити такі перекладацькі прийоми: лексичне запозичення (транскрипція/транслітерація, калькування); модуляція; генералізація/конкретизація; опущення/додавання; описовий переклад; конверсія. На нашу думку, нехтування хоча б одним компонентом (рівнем), знижує якість перекладу. А тому, в основу нашого дослідження покладено саме ці перекладацькі прийоми. Пропонуємо детальніше розглянути кожен з прийомів.

2.1. Лексичне запозичення та калькування у перекладі

Одним із найпоширеніших способів поповнення лексичного складу мови є іншомовні запозичення. Процес запозичення іншомовних слів в будь-яку мову-реципієнт, тож і в українську, зумовлений складним комплексом лінгвальних і екстралінгвальних чинників, рівнем розвитку мови та її структурою, повнотою словникового запасу в мові-реципієнті [31, с. 12]

Лексичне запозичення передбачає повне перенесення лексичної одиниці з вихідної мови у цільову, а не лише семантичний компонент. Воно може бути прямим та опосередкованим.

Пряме запозичення у перекладі може відбуватися за допомогою таких прийомів, як транскрипція та транслітерація. Транскрипція передбачає повне відтворення графічної та звукової форми слова. У той час, як транслітерація це лише графічне відтворення іншомовного елемента засобами рідної мови.

Транскрипцію обирають, коли лексична одиниця перекладу є залежним членом речення або її значення у транскрибованому вигляді буде зрозумілим із змісту тексту [6, с.9].

Транслітерацією нерідко називають і практичну транскрипцію іншомовних слів засобами національного алфавіту з урахуванням їх вимови. Вимога практичної транскрипції - якомога точніше передати звучання і зберегти морфемну будову слова та графічні особливості [26].

На нашу думку, не слід ототожнювати ці поняття. Розглянемо приклад німецького скорочення GmbH (укр. товариство з обмеженою відповідальністю). На перший погляд, це поняття має прямий відповідник в українській мові – ТОВ. Проте структурна відмінність апаратів влади в Україні та Німеччині змушує перекладачів з обережністю ставитися до схожих, на перший погляд, понять. Свідченням цього є пряме запозичення з німецької мови за допомогою транслітерації – ГмбХ. Однак, значна кількість перекладачів тяжіє до повного «одомашнення» іншомовних елементів. Свідченням цього можна вважати

передачу не лише графічної форми скорочення GmbH – ГмбХ, але повне відтворення його звукової форми засобами української мови, а саме – ГмбХ.

У разі відсутності необхідного лінгвального компоненту у цільовій мові перекладачі дуже часто вдаються до калькування.

Калькування – процес творення нових слів, словосполучень, фразеологізмів, при якому засвоюється тільки значення та принцип організації іншомовної одиниці, що передається засобами мови [45].

З наведеного визначення випливає, що калька – це семантичне запозичення. Типовим прикладом семантичного запозичення є просторові прикметники «правий» та «лівий», які в політичному дискурсі набули значення «консервативний» та «революційний» відповідно.

Проте, думки вчених щодо тлумачення кальок є розбіжними. Ряд дослідників ототожнює запозичення і кальки, називаючи їх своєрідним видом запозичення (Р.Будагов, О.Ахманова та ін.). Протилежну думку проводить Л.П.Єфремов. На ряді прикладів Л.П.Єфремов досить переконливо показує, що ні за способом виникнення (словотворення, переосмислення), ні в плані вираження, ні щодо об'єкта калькування, лексичні кальки не можуть бути запозиченими словами [30].

На нашу думку, обидва твердження є правильними. Розбіжність викликає лише сфера застосування цього терміну. Якщо застосування терміну «калька» у значенні «запозичення» видається доцільнішим у галузі мовознавства, то цілком логічно стверджувати, що «калька – це буквальный переклад» у межах перекладознавства.

Калькування правничих термінів може бути повним або частковим, часто супроводжується елементами транскрипції або транслітерації, поєднується з формально-структурними перетвореннями ("трансформаціями"), які визначаються нормами ЦМ (часткове калькування: Innenpolitik f. – внутрішня політика, Regierungskonferenz f. – урядова конференція; повне калькування: Amtsblatt n. – Офіційний вісник, Ausschuss der Ständigen Vertreter (нім.) – Комітет постійних представників (укр.) тощо [15, с. 162].

На початку ми стверджували, що запозичення може бути прямим та опосередкованим. Опосередковані запозичення - запозичення, які проникли із однієї мови до іншої через посередництво третьої мови (це вже запозичення запозиченого слова) [13].

Несформованість української фахової правничої мови – це один із наслідків історично обумовленої залежності української мови від російської. Проблема калькування з російської мови у перекладі німецькомовних правничих текстів українською мовою є однією з нагальніших в українському перекладознавстві. Так, наприклад, закорінилися у щоденному вжитку в межах політичного дискурсу такі кальки, як: керуючий (рос. руководящий), головуючий (рос. главенствующий), трудовий спір (рос. трудовой спор) тощо. Такі лексеми повинні вилучатися із фахової юридичної комунікації, оскільки вони порушують норми літературної української мови.

Отже, іншомовні запозичення не завжди є доцільним перекладацьким рішенням. З одного боку, вони можуть бути єдиним доцільним варіантом перекладу, з іншого – адаптація запозичень повинна відповідати внутрішній структурі мови.

2.2. Модуляція

Серед перекладацьких прийомів відтворення семантики слів лідирує модуляція. Модуляція, або смисловий розвиток – це заміна слова або словосполучення мови перекладу на слово або словосполучення на мові перекладу, значення яких можна вивести логічним шляхом з початкового значення [22].

Практично мова йде про заміни в рамках відношень: причина – наслідок, процес – результат, частина – ціле, суб'єкт діяльності – інструмент – продукт діяльності, предмет – його функція – його властивість тощо [40, с.2].

Логічні, або родо-видові відношення, закладені в основу багатьох терміносистем. Їх можна класифікувати таким чином [45]:

1. «вертикальні» – відношення роду до виду та навпаки: *статут – закон, процесуальне право – цивільний процес, кримінальний процес*;
2. «горизонтальні» – відношення логічної координації (родове поняття поділяється за тими самими засадами): *розшукова версія – слідча версія; особиста справа (про особу) – особова справа (стосовно документів); короткостроковий договір – безстроковий договір; докази захисту – докази обвинувачення; кваліфікована крадіжка – некваліфікована крадіжка*;
3. «діагональні» – горизонтальні + вертикальні відношення: *цивільна дієздатність – обмежена дієздатність; ненавмисне діяння – обманне діяння; двостороння конвенція – міжнародна конвенція; позаштатний консул – генеральний консул; осудна особа – дієздатна особа*.

Найпоширеніші випадки смислового розвитку, за Я. Рецкером, вкладаються в схему причина → процес → наслідок. Відповідно, можуть бути такі його різновиди [28, с. 204]: 1) заміна процесу його причиною (під процесом мають на увазі виражену дієсловом-присудком дію чи стан); 2) заміна процесу його наслідком; 3) заміна причини процесом; 4) заміна наслідку процесом; 5) заміна наслідку причиною; 6) заміна причини наслідком.

Розглянемо детальніше на прикладах:

- *eine Willensübereinstimmung der Parteien* – спільне волевиявлення сторін
Übereinstimmung – співпадіння, відповідність → спільний: процес → результат;
- *das Einigsein* – згода, єдність
mit j-m/über etwas einig sein – погоджуватись з кимось/чимось → згода: процес → результат;
- *das Zustandekommen* – подія
zustandekommen – виникати, відбуватися → подія: процес → результат.
- *Arbeit unter Tage* – робота під землею (в шахті)

робота під землею – чому? – немає денного світла, незрозуміло надворі день чи ніч: причина → наслідок;

- *außerordentlich* – екстрений, виключний → *позаплановий*: процес → результат.

Отже, ми переконалися, що у цілих словосполученнях може бути закодовано значення, яке значно легше відтворити, послуговуючись причинно-наслідковим зв'язком та низкою інших логічних зв'язків.

2.3. Описовий переклад

Описовий переклад – це спосіб перекладу, який передбачає відтворення семантики іншомовної лексичної одиниці або словосполучення, закладеної лінгво-культурним аспектом вихідного тексту шляхом опису.

Зазвичай, описовий переклад застосовується у перекладі безеквівалентної лексики, а також для відтворення лексико-граматичних структур, притаманних вихідній мові, але відсутніх у цільовій.

Часто описовий переклад застосовують також через особливості вживання даного слова в контексті. Якщо, під час роботи над текстом, перекладач має змогу вибрати вид перекладу, то необхідно керуватися особливостями контексту [6, с.9].

До описового перекладу висувають такі вимоги [10, с. 48]:

1. переклад повинен точно відбивати основний зміст позначеного терміном поняття;
2. опис не повинен бути надто докладним;
3. синтаксична структура словосполучення не повинна бути надто докладною.

Разом з тим, описовий переклад має низку недоліків [1, с.127]:

- 1) при його застосуванні можливо неточне або нечітке тлумачення змісту поняття, позначеного неологізмом;

2) описове словосполучення порушує таку вимогу до термінів, як стислість (а тому такі багатослівні терміни не мають дериваційного потенціалу, тобто, від них важко, якщо взагалі можливо, утворювати похідні терміни).

Розглянемо типові приклади застосування описового перекладу:

- das Abfallgesetz – Закон про безвідходні технології та переробку відходів;
- das Immissionsschutzgesetz – Закон про захист навколишнього середовища від шкідливих викидів;
- die Pfandverordnung – Постанова про тару багаторазового використання;
- nachbarrechtlich – суміжний у правовому полі;
- die Berichtspflicht – обов’язок подання звітів;
- der Lizenzvertrag – договір про видачу ліцензії;
- diktierter Vertrag – договір, укладений під примусом;
- gelegentlich – на разовій основі;
- der Heimarbeiter – той, що працює вдома (або разом із членами сім’ї);
- obrigkeitlich – той, що походить від органів влади;
- die Generalklausel – застереження, що стосується застосування норм;
- die Sozialklausel – застереження у випадку оренди житлового приміщення.

Зважаючи на зазначені недоліки, рекомендується застосовувати описовий переклад лише у тих випадках, коли жоден з інших прийомів не підходить.

2.4. Звуження та розширення семантики при перекладі

Генералізація або *узагальнюючий переклад* – це заміна мовної одиниці оригіналу, яка має більш вузьке значення, одиницею перекладу з більш широким значенням. Генералізація застосовується в тих випадках, коли: а) конкретне найменування якогось предмету є незрозумілим для адресата; б) є зайвим в умовах даного контексту; в) загальне значення є більш прийнятним зі

стилістичних причин [9]. Наприклад: öffentliche Versorgungsunternehmen – житлово-комунальне господарство; der Aufenthaltsraum – приміщення для перепочинку тощо.

В українській мові необхідно робити заміну слова чи словосполучення, що мають більш широкий спектр значень, еквівалентом, який конкретизує значення згідно контексту або стилістичних вимог [1, с.127].

Конкретизація або уточнюючий переклад – це лексична трансформація, внаслідок якої слово (термін) ширшої семантики в оригіналі замінюється словом вужчої семантики [44, с. 175]. Наприклад: richterliche Weisung – рішення суду; menschengerechte Gestaltung der Arbeit – гідна організація праці тощо.

Опущення в перекладі – це еліпсис семантично-надлишкових слів, воно здійснюється з метою: а) усунення надмірності; б) прагнення уникнути явищ, не властивих мові перекладу; в) наміру уникнути стилістичного навантаження; г) можливості здійснювати компресію тексту для усунення його надмірного «роздування»; г) прагнення до максимальної конкретності [11, с.253].

Додавання – це вид трансформації, при якому в перекладі використовуються додаткові лексичні одиниці для передачі імпліцитних елементів змісту оригіналу. Часто цей прийом застосовується при перекладі для запобігання викривлення змісту у мові перекладу [10, с. 48]. Наприклад: der Sicherheitsingenieur – інженер з техніки безпеки; die Abschlussfreiheit – свобода укладання договору; das Berufsbildungsgesetz – закон про професійно-технічну освіту тощо.

Звуження семантики шляхом генералізації та опущення трапляються значно рідше у перекладі, оскільки існує ризик хибного тлумачення вихідного тексту. Хоча нагромадження тексту також негативно впливає на якість перекладу, проте у випадку правничих текстів додаткове пояснення є необхідним.

Окрім уже зазначених перекладацьких прийомів, виокремлюємо також **конверсію** – перехід слова із однієї частини мови в іншу. Наприклад, прикметник → іменник: privatautonome Gestaltung – приватна автономія

оформлення; *die anteiligen Betriebskosten* – частка витрат на комунальні послуги; *er ist nicht dafür zuständig* – це не в його компетенції.

Говорячи про конверсію як про перехід частин мови, ми часто стикаємося з певними труднощами: по-перше, яку частину мови слід вважати вихідною (особливо якщо це службові слова); по-друге, взаємоперехід частин мови як процес сам по собі є відірваним від реальності, оскільки одна частина мови переходить в іншу не в ізольованому вигляді, а лише у реченні (висловлюванні) [24, с.13].

Відмінність внутрішніх структур німецької та української мов зумовлює доцільність застосування цього прийому, оскільки він допомагає уникнути штучності сприймання тексту реципієнтом.

Висновки до розділу II

Отже, ми стверджуємо, що відтворення семантики відбувається одночасно на лексичному, граматичному та синтаксичному рівнях. Ми вважаємо недоцільним дослідження перекладу правничих текстів виключно з позиції розширення або звуження семантики. Ми виокремили зокрема такі перекладацькі прийоми та трансформації:

- описовий переклад: дає змогу повністю відтворити задум автора, проте спричиняє нагромадження тексту;
- калькування – буквальний переклад іншомовного елементу цільовою мовою;
- генералізація – заміна слова, що має більш вузьке значення, словом з більш широким значенням;
- конкретизація – заміна видового поняття родовим;
- додавання – наведення уточнення;
- конверсія – перехід слова із однієї частини мови в іншу; допомагає уникнути штучності сприймання тексту реципієнтом;
- модуляція або смисловий розвиток – це заміна слова за смисловою логічною аналогією.

Ми пропонуємо розглянути наведені перекладацькі прийоми та трансформації на практиці та здійснити власний перекладацький пошук у наступному розділі.

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

3.1. Семантичні труднощі перекладу міжнародних угод

Стратегії підбору перекладацьких прийомів або трансформацій залежать від власне мовних одиниць, які потребують перекладу, а також контексту, оскільки один і той самий термін може мати різне значення залежно від галузі права.

Перед тим, як ми розпочнемо аналіз юридичних текстів, слід наголосити, що варіанти угоди українською та німецькою мовами мають однакову юридичну силу. Проте, для наочного представлення перекладацьких прийомів, вважатимемо український варіант – перекладом.

Розглянемо варіанти перекладу правничої термінології на прикладі Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про взаємний захист таємної інформації (нім. Abkommen zwischen der Regierung der Bundesrepublik Deutschland und dem Ministerkabinett der Ukraine über den gegenseitigen Schutz von Verschlusssachen). Для аналізу точності перекладу будемо використовувати «Німецько-український словник юридичних термінів» та онлайн-словники «Мультитран», «DUDEN» й «ABBYY Lingvo Live», а також онлайн-версії словників сучасної української мови.

Розпочнемо наш аналіз з такого речення:

Verschlusssachen im Sinne dieses Abkommens sind im öffentlichen Interesse geheimhaltungsbedürftige Tatsachen, Gegenstände oder Erkenntnisse, unabhängig von ihrer Darstellungsform [55, S. 956, Art. 1 (1)].	Таємною інформацією у розумінні цієї Угоди є факти, об'єкти або відомості незалежно від форми їх представлення, які в державних інтересах підлягають збереженню в таємниці [51, Ст. 1.1.].
--	--

Словник надає для терміна **Verschlusssache** переклад *таємна справа*. Український варіант угоди пропонує відповідник *таємна інформація*. Таким чином, можна дійти висновку, що перекладач вдався до прийому **генералізації**, оскільки слово *справа* має більш вузьке та обмежене значення і не розкриває поняття, наведені далі як пояснення. Можливо, у даному випадку не варто було обирати варіант *таємна інформація* кінцевим і продовжити перекладацький пошук, адже у терміносистемі української правничої мови існує поняття «державна таємниця». Оскільки дана угода функціонує на державному рівні та діє з метою захисту суверенітету держав, на нашу думку, слід було б обрати еквівалент *державна таємниця*. З цієї точки зору можна було б віднести термін **Verschlusssache** до так званих «**фальшивих друзів перекладача**». Проте, офіційно у законодавстві України ця угода затверджена з використанням терміну *таємна інформація*, який ми залишимо надалі у аналізі незмінним.

Прикметник **öffentlich** у правничій мові має низку значень, а саме: 1) громадський; 2) публічний, відкритий, гласний (напр. про судовий процес); 3) загальнодоступний; 4) державний, офіційний.

Цей приклад свідчить доказом того, що варіативність є однією з найвагоміших проблем для перекладу правничої лексики, оскільки вибір доцільного еквівалента залежить від контексту та його правильного тлумачення перекладачем. Поданий переклад словосполучення **im öffentlichen Interesse** виконано коректно, а саме *в державних інтересах*.

Однією з особливостей німецької мови загалом є утворення складних слів. Прислівник **geheimhaltungsbedürftig** не має прямого відповідника, оскільки для української мови це не є типовим. Для відтворення таких слів здійснюється **описовий переклад**: *geheimhaltungsbedürftig* – *той, що підлягає збереженню в таємниці*.

Insbesondere sind dies Informationen in beliebiger Form sowie beliebige Unterlagen, Erzeugnisse, Stoffe oder physikalische Felder,		Зокрема, це інформація у будь- якій формі, а також будь-які документи, вироби, речовини
--	--	---

auf oder in welchen die Informationen sich befinden bzw. aufgezeichnet werden können und welche im Interesse der nationalen Sicherheit der Vertragsparteien, in Übereinstimmung mit dem bei ihnen geltenden Recht, schutzbedürftig gegen einen nicht genehmigten Zugriff und ordnungsgemäß als Verschlusssachen eingestuft sind [55, S. 956, Art. 1 (1)].	або фізичні поля, на/в яких інформація міститься або може бути записана, і які в інтересах національної безпеки Сторін, згідно з їх чинним законодавством, підлягають захисту від несанкціонованого доступу і засекречені відповідним чином [51, Ст. 1.1.].
---	---

У правничій мові ключовим є поняття «*право*». Воно є похідним для утворення великої кількості правничих термінів, наприклад, *правомочність*, *правосуддя*, *правомірний* тощо. Словосполучення **geltendes Recht** буквально перекладаємо, як *чинне право*. Український варіант угоди містить відповідник *чинне законодавство*, таким чином, перекладач вдається до такого прийому, як **конкретизація**: *право* – *законодавство*.

Як зазначалося раніше, німецькі складні прислівники не містять прямих відповідників в українській мові, а тому здійснюється **описовий переклад**: *schutzbedürftig* – *той, що підлягає захисту*; *ordnungsgemäß* – *відповідним чином*. На нашу думку, у даному випадку доцільно було б використати словниковий варіант *schutzbedürftig* – *потребує захисту*, для того щоб наголосити на необхідності.

Проаналізуємо переклад частини речення, а саме **ordnungsgemäß als Verschlusssachen eingestuft sind** – *засекречені відповідним чином*. Дієслово *einstufen* має значення *віднести до категорії, класифікувати як*. Тому, ми вважаємо, що переклад *засекречені* не є коректним. Замість цього пропонуємо застосувати **модуляцію**, а саме: *і відповідним чином розглядаються як таємна інформація*.

Verschlusssachen werden entsprechend ihrer Schutzbedürftigkeit von einer amtlichen Stelle oder auf deren Veranlassung eingestuft. Dazu gehören auch solche Verschlusssachen, die durch die Stellen der Vertragsparteien im Rahmen der Zusammenarbeit geschaffen sowie aufgrund des geltenden Rechts der Vertragsparteien und entsprechend den Kriterien dieses Abkommens als Verschlusssachen eingestuft wurden [55, S. 956, Art. 1 (1)].	Таємній інформації державним органом або за його розпорядженням надається ступінь секретності, що відповідає необхідному рівню захисту. Сюди також включається таємна інформація, створена організаціями Сторін у рамках співробітництва та засекречена на основі чинного законодавства Сторін та відповідно до критеріїв цієї Угоди [51, Ст. 1.1.].
---	--

Розглянемо детальніше цю частину угоди. На нашу думку, перше речення перекладено некоректно і потребує повного редагування. Пропонуємо такий варіант перекладу:

Класифікація таємної інформації відповідно до необхідного рівня її захисту здійснюється державним органом або за його дорученням.

Зважаючи на запропонований варіант перекладу першого речення, редагування потребує і друге. Результатом пошуку перекладацького рішення можна вважати:

До таємної інформації належить також та, що була створена органами Сторін у рамках співробітництва на основі їхнього чинного законодавства та класифікована за критеріями цієї Угоди як таємна.

У пункті 2 статті 1 наводяться терміни з визначеннями, які вживаються надалі в угоді, а саме: Ursprungspartei – Сторона-джерело; Empfangspartei – Сторона-одержувач; Stelle – організація; zuständige Behörden – компетентні органи; Verschlusssachenauftrag – таємний контракт; Auftraggeber – замовник; Auftragnehmer – підрядник. Оскільки перші два терміни є антонімами, доцільно

було б для терміну **Ursprungspartei** обрати відповідник *Сторона-відправник*. Проте, надалі в аналізі будемо використовувати офіційний переклад термінів.

З характерних ознак правничої мови, можна виділити велику кількість канцеляризмів. Наочним прикладом слугують терміни, вжиті у статті 2: GEHEIM – "Цілком таємно"; VS-VERTRAULICH – "Таємно".

Die Verschlusssachen dürfen insbesondere nur solchen Personen zugänglich gemacht werden, deren Aufgaben die Kenntnis notwendig machen [55, S. 957, Art. 3 (2)].	Зокрема, доступ до таємної інформації дозволяється надавати тільки особам, для яких він необхідний у зв'язку з виконанням службових обов'язків [51, Ст. 3.2.].
---	--

У процесі перекладу було здійснено **модуляцію**, а саме: deren Aufgaben die Kenntnis notwendig machen – для яких він необхідний у зв'язку з виконанням службових обов'язків.

Die Ermächtigung setzt eine Sicherheitsüberprüfung voraus, die mindestens der entspricht, die für den Zugang zu vergleichbaren eigenen Verschlusssachen erforderlich ist [55, S. 957, Art. 3 (3)].	Надання повноважень передбачає проведення перевірки, яка щонайменше відповідає тій, яка необхідна для одержання доступу до порівняної таємної інформації власної держави [51, Ст. 3.3.].
--	--

Задля того, щоб уникнути додаткового навантаження тексту великою кількістю підрядних речень, а саме під час перекладу прислівника *vergleichbar* – *той, що можна порівняти з*, перекладач вдається до **калькування**: *vergleichbar* – *порівняної*. Проте, ми пропонуємо замінити кальку більш нейтральним словом *аналогічної*.

Die Vertragsparteien sorgen innerhalb ihres Hoheitsgebiets für die erforderlichen Sicherheitsinspektionen und für die Einhaltung der Regelungen	Сторони забезпечують на території власної держави проведення необхідних інспекційних перевірок та
---	---

über den Schutz von Verschlusssachen [55, S. 957, Art. 3 (4)].	дотримання правил захисту таємної інформації [51, Ст. 3.4.].
---	---

Спостерігаємо прийом **додавання** у перекладі, а саме: *die erforderlichen Sicherheitsinspektionen* – проведення необхідних інспекційних перевірок. Пропонуємо також **конкретизувати** переклад терміну *Regelungen*, визначивши його як *положення щодо (захисту таємної інформації)*.

Розглянемо детальніше уривок зі Статті 4 «Підготовка таємних контрактів».

Beabsichtigt eine Vertragspartei, einen Verschlusssachenauftrag an einen Auftragnehmer im Hoheitsgebiet der anderen Vertragspartei zu vergeben, bzw. beauftragt sie eine Stelle in ihrem Hoheitsgebiet, dies zu tun, so holt sie zuvor von der zuständigen Behörde der anderen Vertragspartei eine Versicherung dahingehend ein, daß der vorgeschlagene Auftragnehmer bis zu dem erforderlichen Verschlusssachengrad sicherheitsüberprüft ist und über geeignete Sicherheitsvorkehrungen verfügt, um einen entsprechenden Schutz der Verschlusssachen zu gewährleisten [55, S. 957, Art. 4].	Якщо одна Сторона має намір укласти таємний контракт з підрядником на території держави іншої Сторони або доручає це зробити організації на території власної держави, вона попередньо робить запит компетентному органу іншої Сторони щодо підтвердження того, що передбачуваний підрядник пройшов перевірку для отримання дозволу на роботу з таємною інформацією необхідного ступеня секретності та має відповідні можливості для забезпечення належного захисту таємної інформації [51, Ст. 4].
--	---

Серед застосованих перекладацьких трансформацій та прийомів можна виокремити такі:

1. модуляція: **der vorgeschlagene Auftragnehmer** – запропонований підрядник => передбачуваний підрядник; **verfügt über geeignete**

Sicherheitsvorkehrungen – має належні заходи безпеки => має відповідні можливості [для забезпечення належного захисту];

2. конверсія (деприкметник => дієслово+іменник) + модуляція (процес => наслідок): **ist bis zu dem erforderlichen Verschlusssachengrad sicherheitsüberprüft** – пройшов перевірку для отримання дозволу на роботу з таємною інформацією необхідного ступеня секретності.

Die zuständige Behörde der Ursprungspartei ist dafür verantwortlich, daß jede Verschlusssache, die im Rahmen eines Auftrags übermittelt wird oder entsteht, in einen Verschlusssachengrad eingestuft wird [55, S. 957, Art. 5 (1)].	Компетентний орган Сторони-джерела несе відповідальність за те, що всій таємній інформації, яка передається або створюється в рамках контракту, надано грифи секретності [51, Ст. 5.1.].
---	--

Як зазначалося раніше, термін **Verschlusssachengrad** перекладався як *ступінь секретності*. У даному випадку спостерігаємо, що перекладач здійснив **модуляцію** та адаптував термін до україномовних реалій, а саме: **wird in einen Verschlusssachengrad eingestuft** – *надано грифи секретності*. Дане поняття чіткіше передає рівень важливості та відповідальності за збереження саме державної таємниці, оскільки *ступінь* має слабшу конотацію.

Sofern die zuständige Behörde der Empfangspartei eine Verschlusssacheneinstufungsliste angefordert und erhalten hat, bestätigt sie den Empfang schriftlich und leitet die Liste an den Auftragnehmer weiter [55, S. 957, Art. 5 (1)].	У випадку, коли компетентний орган Сторони-одержувача запросив і одержав список грифів секретності, він письмово підтверджує його одержання та надсилає список далі підряднику [51, Ст. 5.2.].
---	--

Спостерігаємо некоректно вжиту **кальку** з російської мови *запросив* (від рос. *запрашивать*). Для точності перекладу пропонуємо такий варіант: **hat angefordert** – *зробив запит*.

Die Vertragsparteien sorgen dafür, daß ein Verschlusssachenauftrag erst dann vergeben bzw. daß an den geheimschutzbedürftigen Teilen mit den Arbeiten erst dann begonnen wird, wenn die erforderlichen Geheimschutzvorkehrungen durch den Auftragnehmer getroffen worden sind oder rechtzeitig getroffen werden können [55, S. 957, Art. 5 (5)].	Сторони повинні забезпечити, щоб таємний контракт укладався або роботи на частинах, на які розповсюджуються вимоги щодо захисту таємної інформації, починалися тільки після того, як підрядник вжив необхідних заходів щодо захисту таємної інформації, або ж таких заходів може бути своєчасно вжито [51, Ст. 5.5.].
--	---

Буквальний переклад не завжди є доцільним та у цільовій мові може виглядати штучним, що можна простежити у даному перекладі: *роботи на частинах [...] починалися тільки після того [...]*. Пропонуємо вдатися до **конверсії** та замінити вихідний іменник *Arbeiten* дієсловом: *над частинами [...] починали працювати тільки після того [...]*.

На основі заголовку статті 6 бачимо, що перекладач вдався до **додавання**, а саме: *Kennzeichnung – Позначення грифами секретності*.

Für die Beförderung von Verschlusssachen von erheblichem Umfang werden Transport, Transportweg und Begleitschutz im Einzelfall durch die zuständigen Behörden festgelegt [55, S. 958, Art. 7 (4)].	Щодо передачі таємних матеріалів значного обсягу компетентні органи встановлюють у конкретному випадку спосіб транспортування, маршрут та супроводжуючу охорону вжито [51, Ст. 7.4.].
--	---

Спостерігаємо прийом **додавання**: **Transport** – транспортування => *спосіб транспортування*.

Die Besuche sind bei der zuständigen Behörde der Vertragspartei, in deren Hoheitsgebiet sie stattfinden sollen,	Щодо здійснення візиту надсилається письмовий запит до компетентного органу Сторони, на території держави
---	---

nach den in diesem Hoheitsgebiet geltenden Bestimmungen schriftlich zu beantragen [55, S. 958, Art. 8 (2)].	якої цей візит повинен мати місце, згідно з правилами, чинними на цій території [51, Ст. 8.2.].
---	---

У черговий раз пропонуємо уникнути **калькування** з російської мови (иметь место – мати місце) та замінити українським відповідником – *відбуватися* (*візит повинен відбутися*).

Jede Vertragspartei kann dieses Abkommen unter Einhaltung einer Frist von sechs Monaten auf diplomatischem Weg schriftlich kündigen. Im Fall der Kündigung dieses Abkommens bleiben die Bestimmungen des Artikels 3 hinsichtlich der aufgrund dieses Abkommens übermittelten oder beim Auftragnehmer entstandenen Verschlusssachen weiterhin gültig, solange das Bestehen der Einstufung im Staat der Ursprungspartei dies erfordert [55, S. 959, Art. 14 (4)].	Кожна Сторона може припинити дію цієї Угоди, надіславши про це попередньо за 6 місяців письмове повідомлення дипломатичними каналами. У разі припинення дії Угоди зберігають чинність положення статті 3 по відношенню до таємної інформації, яка на основі цієї Угоди була передана або створена у підрядника, так довго, скільки цього потребує порядок засекречування у державі Сторони-джерела [51, Ст. 14.4.].
---	---

Як зазначалося раніше, правнича мова містить велику кількість канцеляризмів. До сталих виразів належать, наприклад, *набувати чинності*, *ухвалювати рішення* тощо. Пропонуємо у даному випадку замінити **описовий переклад** *kündigen* – *припинити дію (угоди)*) сталим виразом *розірвати угоду* (відповідно: *Kündigung* – *розірвання*).

Пропонуємо відредагувати перше речення задля спрощення та покращення сприймання інформації:

Кожна Сторона може розірвати цю Угоду дипломатичним шляхом, заздалегідь повідомивши у письмовій формі за 6 місяців.

Доцільним вважаємо також відредагувати частину 2 речення, а саме *solange das Bestehen der Einstufung im Staat der Ursprungspartei dies erfordert*. Для дотримання стандартів юридичних текстів, а саме використання єдиних відповідників для лексичних одиниць, які повторюються у тексті. Отже, можливим варіантом відтворення вважаємо: *скільки цього потребує перебування під грифом секретності у державі Сторони-джерела*.

Розглянемо та проаналізуємо переклад додатку до угоди.

Behandlung von deutschen Verschlußsachen (VS) des Verschlußsachengrades VS-NUR FÜR DEN DIENSTGEBRAUCH (VS-NfD)	Поводження з німецькою таємною інформацією з грифом "VS-NUR FUR DEN DIENSTGEBRAUCH" (VS-NfD)
1. VS des Verschlußsachengrades VS-NfD dürfen nur Personen zugänglich gemacht werden, die Kenntnis erhalten müssen (Grundsatz: Kenntnis nur, wenn nötig) [55, S. 959].	1. Доступ до таємної інформації з грифом VS-NfD дозволяється надавати тільки особам, для яких він необхідний (принцип: знання тільки тоді, коли воно необхідне) [51].

Починаючи з заголовків, можна побачити, що перекладач вдався до опущення скорочення **VS** та залишив повну форму його відтворення *таємна інформація*. Поняття грифу секретності та його скорочення "**VS-NUR FUR DEN DIENSTGEBRAUCH**" (**VS-NfD**) перекладач залишив незмінним (хоча із втратою умлаута, що вважатимемо друкарською помилкою), оскільки це один із прикладів безеквівалентної лексики, яка не підлягає перекладу. Застосування таких прийомів, як транскрипція та транслітерація, не дали б бажаного результату та ускладнили процес розуміння тексту.

Стосовно перекладу принципу маємо також свій варіант для уникнення буквалізму, а саме: **Kenntnis nur, wenn nötig** – *знати лише у разі необхідності*.

Eine Weitergabe von VS-NfD erfolgt durch Boten oder Versand im verschlossenen Umschlag. VS-NfD können an Empfänger im Hoheitsgebiet der anderen Vertragspartei mit der Post versandt werden. Es ist sicherzustellen, daß die VS von Unbefugten nicht eingesehen werden kann [55, S. 959].	Подальша передача таємної інформації з грифом VS-NfD здійснюється кур'єром або надісланням у запечатаній упаковці. VS-NfD може надсилатися отримувачу на територію іншої Сторони поштою. Необхідно забезпечити неможливість перегляду такої таємної інформації неуповноваженими особами [51].
---	---

Виділяємо застосований прийом **конверсії** (переходу слова з однієї частини мови в іншу): **nicht eingesehen werden kann** – *неможливість перегляду*. Пропонуємо застосувати його також у 1 реченні: **Versand im verschlossenen Umschlag** – надісланням у запечатаній упаковці => *надсилається у запечатаній упаковці*.

Ist beabsichtigt, VS-NfD Privatpersonen oder Unternehmen zugänglich zu machen, sind diese vertraglich zur Einhaltung der in dieser Anlage niedergelegten Regeln zu verpflichten. Gleiches gilt, wenn die Privatpersonen oder das Unternehmen die „VS-NfD“ eingestufte VS an einen Dritten weitergeben müssen [55, S. 959].	Якщо передбачається надати доступ до таємної інформації з грифом VS-NfD приватним особам чи підприємствам, вони повинні дати договірне зобов'язання щодо дотримання правил, викладених у цьому додатку. Це також має силу, якщо приватна особа або підприємство повинно передати таємну інформацію з грифом VS-NfD далі третій стороні [51].
--	--

За нашими спостереженнями було здійснено:

- **конверсію:** *vertraglich zu verpflichten* – *дати договірне зобов'язання*;
- **калькування** (з рос. иметь силу): *Gleiches gilt* – *Це також має силу*. Кальку пропонуємо замінити канцеляризмом: *це також є чинним*.

Наступним матеріалом нашого дослідження є офіційно ухвалена Угода між Урядом України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про судноплавство на внутрішніх водних шляхах (нім. Abkommen zwischen der Regierung der Bundesrepublik Deutschland und der Regierung der Ukraine über die Binnenschifffahrt). Проаналізуємо цю угоду за вже використаною схемою комплексу всіх рівнів.

Протилежні перекладацькі прийоми, такі як опущення та додавання, досить часто застосовуються одночасно. Це цілком логічно, оскільки розширення певної лексеми передбачає збільшення обсягу тексту, а тому для уникнення нагромадження інші лексеми вилучаються. Це явище наочно представлено у наведеному нижче прикладі.

<i>Rechte und Pflichten aus früher geschlossenen multilateralen völkerrechtlichen Übereinkünften, denen beide Vertragsparteien oder eine der Vertragsparteien angehören, werden durch dieses Abkommen nicht berührt. [53, S. 5, Protokoll, 3. Z.].</i>	<i>Права і обов'язки договірних сторін, які виходять з заключених раніше багатосторонніх домовленостей, учасниками яких є обидві договірні сторони чи одна із договірних сторін, цією Угодою багатосторонніх домовленостей не порушуються [52, протокол (п.3)].</i>
--	---

- **Додавання:** Rechte und Pflichten – Права і обов'язки договірних сторін;
- **Опущення:** multilaterale völkerrechtliche Übereinkünfte – багатосторонні (міжнародно-правові) домовленості.

Проте, у випадку з опущенням, перекладачеві варто бути дуже обережним, оскільки існує ризик вилучити важливі деталі угоди.

<i>Die Besatzungsmitglieder der Schiffe der beiden Seiten benötigen zum Grenzübertritt ein Reisedokument und eine</i>	<i>Члени екіпажів суден обох договірних сторін повинні мати при перетині кордону</i>
---	--

<i>Aufenthaltsgenehmigung in der Form des Sichtvermerks (Visum)</i> [53, S. 3, Art.12 (1)].	закордонний документ [52, Ст.12.1.].
---	--------------------------------------

У даному фрагменті перекладач вдався до **опущення**, що здається нам недоцільним. Примітка «*Aufenthaltsgenehmigung in der Form des Sichtvermerks (Visum)*» – дозвіл на перебування у країні у вигляді візи – є суттєвою, оскільки просто наявність закордонного паспорту не гарантує дозволу перетинати кордон. Проблеми з документами можуть значно пригальмувати процес транспортування і, як наслідок, порушити терміни та умови угоди. У такому випадку перекладач повинен понести відповідальність за неякісний переклад.

Доцільність застосування цього перекладацького прийому, як і низки інших у юридичному перекладі, визначається контекстом.

Dieses Abkommen tritt am ersten Tag des dritten Monats nach dem Tag in Kraft, an dem die Vertragsparteien einander notifiziert haben, dass die erforderlichen innerstaatlichen Voraussetzungen <i>für das Inkrafttreten des Abkommens</i> erfüllt sind [53, S. 4, Art.16 (2)].	Угода вступає в силу в перший день третього місяця після дня обміну між договірними сторонами повідомленнями про те, що необхідні для цього внутрішньодержавні процедури виконані [52, Ст.16.2.].
--	---

У даному фрагменті автор доцільно вдався до **опущення**, оскільки фраза «для набуття чинності угоди» у практично однаковому формулюванні зазначена на початку речення. Таким чином, автору вдалося уникнути повторів, які ускладнюють сприймання тексту.

Одним із універсальних перекладацьких прийомів є **описовий переклад**. У разі відсутності словникового відповідника цей прийом дає можливість якомога точніше передати значення слова, хоча й має значний недолік – нагромадження тексту та збільшення його обсягу (напр., *schiffahrttreibende Unternehmen oder Unternehmer* – підприємства чи підприємці, що зайняті в

судноплавстві; *paritätisch* – на паритетних засадах; *auf der Basis der Ladungstonnen* - на основі кількості відвантаженого вантажу у тоннах).

<i>in dem Wunsch, den beiderseitigen Binnenschiffsverkehr weiter zu entwickeln</i> [53, S. 1].	виходячи з бажання і надалі розвивати двостороннє судноплавство на внутрішніх водних шляхах [52].
--	---

Серед застосованих перекладацьких прийомів можна виокремити:

1. **додавання:** *in dem Wunsch* – виходячи з бажання;
2. **описовий переклад:** *Binnenschiffsverkehr* – судноплавство на внутрішніх водних шляхах.

<i>Nach Maßgabe der Artikel 3 bis 6 dürfen Schiffe der einen Seite die Wasserstraßen der anderen Vertragspartei befahren sowie die Häfen und amtlich zugelassenen Liegestellen benutzen.</i> [53, S.1, Art.2 (1)].	Згідно з положеннями статей 3 - 6 цієї Угоди судна однієї із договірних сторін можуть здійснювати судноплавство по водних шляхах іншої договірної сторони, а також користуватися портами і офіційно дозволеними місцями якорної стоянки [52, Ст.2.1].
--	---

У даному фрагменті використані прийоми збігаються з попередніми:

1. **додавання:** *Nach Maßgabe der Artikel 3 bis 6* - Згідно з положеннями статей 3 - 6 цієї Угоди;
2. **описовий переклад:** *Liegestellen* - місця якорної стоянки; окрім того, було допущено орфографічну помилку: якорна – якірна стоянка.

Під час застосування лексичної **модуляції** між семантичними структурами одиниць двох мов виникають гіперо-гіпонімічні, метафоричні, метонімічні, причинно-наслідкові, контрадикторні та контрарні зв'язки. Види лексичної модуляції побудовані на основі логічних відношень узагальнення, обмеження, перетинання та зміщення [4].

У процесі дослідження угоди були виділено зокрема такі приклади застосування **модуляції**:

- ціле → частина: im Sinne dieses Abkommens – для цілей цієї Угоди (в рамках/у контексті → для цілей);
- частина → ціле: bei Tag und Nacht – у будь-який час добі;
- поле діяльності → суб'єкт діяльності: Vertreter der Schiffahrtunternehmen und der verladenden Wirtschaft – Представник судноплавних компаній і вантажовідправників.

Розглянемо фрагменти угоди, які також висвітлюють сутність модуляції та інших перекладацьких прийомів.

Die Schiffahrtunternehmen beider Seiten können zur <i>Förderung der Wirtschaftlichkeit</i> ihres Verkehrs miteinander Vereinbarungen über die <i>betriebliche, technische und kommerzielle Zusammenarbeit</i> treffen [53, S.3, Art.10 (2)].	Судноплавні підприємства обох договірних сторін можуть заключати між собою угоди, що стосуються <i>експлуатаційного, технічного і комерційного сприяння підвищенню економічної ефективності</i> їх перевезень [52, Ст.10.2].
--	--

- **додавання:** Förderung der Wirtschaftlichkeit – сприяння підвищенню економічної ефективності;
- **модуляція:** betriebliche, technische und kommerzielle Zusammenarbeit – експлуатаційного, технічного і комерційного сприяння підвищенню економічної ефективності (процес → наслідок: співпраця → сприяння).

„Trägerschiffsleichter“: Schiffe nach Buchstabe a, die unbemannte und nichtmotorisierte Leichter sind [53, S.1, Art.1(b)].	"ліхтери, що використовуються в ліхтеровозних системах" означають судна згідно до п. "а", які є ліхтерами без екіпажу і без силової установки [52, Ст.1 (б)].
--	---

- **модуляція:** смислове заміщення; nach Buchstabe a - згідно до п. "а". Окрім цього, маємо зауваження до перекладу *згідно до*. У системі літературної української мови функціонують словосполучення *відповідно до/згідно з*. Тому необхідно відредагувати перекад, обравши будь-який з варіантів.

- **описовий переклад:** Trägerschiffsleichter – ліхтери, що використовуються в ліхтеровозних системах; unbemannt und nichtmotorisiert - без екіпажу і без силової установки.

Um eine einheitliche Anwendung des Abkommens zu gewährleisten, haben sich die Vertragsparteien geeinigt, von folgendem inhaltlichen Verständnis der Verkehrsrechte auszugehen... [53, S.5, Protokoll, Z.1].	З метою забезпечення одностайного застосування Угоди обидві договірні сторони погодились виходити із наступного розуміння змісту транспортних прав... [52, Протокол, п.1].
---	--

Буквалізм дуже рідко сприяє адекватному перекладу. Для покращення розуміння цього фрагменту варто вдатися до **модуляції**, тому пропонуємо відредагувати таким чином: погодились *використовувати таке трактування змісту транспортних прав.*

Jede Vertragspartei wird Schiffe der anderen Seite bei Inanspruchnahme der ihnen nach den Artikeln 2 bis 6 gewährten Rechte ebenso behandeln wie Schiffe der eigenen Seite [53, S.2, Art.8].	Кожна договірна сторона надасть суднам іншої договірної сторони таке саме відношення при використанні прав, що надаються їм згідно з статтями 2 - 6 цієї Угоди, як і суднам своєї договірної сторони [52, Ст.8].
--	--

Виходячи з українського варіанту угоди, спостерігаємо низку прогалин, які потребують редагування, а саме:

- 1) behandeln – *надати відношення*. Перекладачі вдалися до буквального перекладу, що робить речення доволі «штучним». Доцільніше обрати словниковий варіант «обслуговувати».
- 2) bei Inanspruchnahme der ... Rechte - *при використанні прав*. У даному випадку було застосовано калькування клішованого виразу з російської мови, а саме *при использовании*. В українській мові словосполучення з прийменником *при* треба перекладати за допомогою дієприслівникового звороту – *використовуючи*.

Продовжуючи перекладацький пошук, слід вдатися до **модуляції**: *використовуючи – враховуючи*.

3) судна своєї договірної сторони – для покращення розуміння слід застосувати прийом **генералізації**: *власні судна*.

Враховуючи зазначені зауваження, пропонуємо такий варіант перекладу: *Кожна договірна сторона обслуговуватиме судна іншої договірної сторони так само, як власні, враховуючи права, що надаються їм згідно зі статтями 2 - 6 цієї Угоди*.

Für den Wechselverkehr sind wirtschaftlich auskömmliche Frachten und die mit ihnen zusammenhängenden Nebenbedingungen zu vereinbaren [53, S.1, Art.3(4)].	Для двостороннього сполучення повинні бути узгоджені економічно виправдані фрахтові ставки і пов'язані з ними додаткові умови [52, Ст.3.4].
---	---

Враховуючи значення слова *auskömmlich*, подане у електронному словнику DUDEN, – *ausreichend* – можна дійти висновку, що в українському варіанті було застосовано прийом **модуляції** (причинно-наслідковий зв'язок): економічно достатній – економічно виправданий.

Під час відтворення лексеми *Frachten* автори українського варіанту угоди вдалися до буквалізму (прямого відтворення значення) - фрахтові ставки. Як варіант, у даному випадку можна застосувати **описовий переклад**, а саме: *auskömmliche Frachten* – узгоджена плата за перевезення.

Jede Vertragspartei erkennt auf ihrem Donauabschnitt die jeweils von der anderen Vertragspartei ausgestellten Befähigungszeugnisse für die Schiffsbesatzung (einschließlich der Schiffsführer) sowie die Schiffsatteste an [53, S.2, Art.7(1)].	Кожна договірна сторона на своїй ділянці Дунаю буде визнавати видані іншою договірною стороною кваліфікаційні посвідчення суднового екіпажу (включаючи судноводіїв), а також судові посвідчення [52, Ст.7.1].
---	---

У даному фрагменті спостерігаємо семантично неправильно підібраний український відповідник, а саме *дільниці Дунаю*. Дільницею може бути певна адміністративно-територіальна одиниця (напр., виборча дільниця). Правильним еквівалентом має бути: *ділянка Дунаю*.

Розглянемо поняття *Schiffsatteste*. В українському варіанті спостерігаємо прийом буквализму - суднові посвідчення. Вважаємо за доцільне вдатися до **описового перекладу**, та наголосити, що це – посвідчення на управління судном.

Оскільки семантичний рівень нерозривно пов'язаний з лексичним, тому варто наголосити на типових помилках, які виникають під час перекладу стійких словосполучень. Про несформованість української фахової юридичної мови свідчать такі типові помилки:

- geltendes Recht – діюче право – **чинне право**;
- Vereinbarungen treffen – *заключати угоди* – **укладати угоди**;
- das Inkraftsetzen – *вступ в силу* – **набуття чинності**
- *приймати участь* – **брати участь**;
- *по можливості* – **за можливості**;
- *на протязі* – **протягом**;
- *заключати угоди* – **укладати угоди**.

Розглянемо фрагменти тексту, які на нашу думку вимагають редагування.

[...] c) einem Hafen, den die zuständige Behörde auf Vorschlag des Gemischten Ausschusses benannt hat [53, S.1, Art.3(2)].	[...] в) портом, названим компетентним органом на основі пропозиції Змішаної комісії [52, Ст.3.2].
--	--

Поданий пункт містить лексему, яка належить до так званих «фальшивих друзів перекладача»: мовні одиниці з хибним тлумачення звукової або смислової форми. У даному випадку *benannt* – названий слід перекласти, як *призначений, визначений*.

Das gilt insbesondere: [...] c) bei der Abfertigung durch die zuständigen Stellen [53, S.2, Art.8].	Це, зокрема, відноситься до: [...] в) оформлення документів компетентними владами [52, Ст.8].
---	---

Поняття «влада» є абстрактним. Влада не може оформлювати документи. Цим займаються компетентні *органи*.

Die Beförderung von Personen und/oder Gütern zwischen Häfen einer Seite (Kabotage) bleibt den Schiffen dieser Seite vorbehalten [53, S.2, Art.6].	Перевезення пасажирів і/або вантажів між портами однієї договірної сторони (каботаж) резервуються за суднами цієї договірної сторони [52, Ст.6].
---	--

Варіант перекладу лексеми *vorbehalten bleiben* (резервуються) не збігається зі словниковим значенням. На нашу думку, правильним варіантом перекладу є: *Право на перевезення пасажирів і/або вантажів між портами однієї договірної сторони (каботаж) зберігається за суднами цієї договірної сторони.*

Voraussetzung dafür ist, daß die Urkunden und Bescheinigungen in dem Hoheitsgebiet einer Vertragspartei unter Bedingungen erteilt worden sind, die den im Hoheitsgebiet der anderen Vertragspartei geltenden Vorschriften genügen [53, S.2, Art.7(2)].	При цьому свідоцтва і посвідчення повинні бути видані на державній території однієї із договірних сторін на умовах, які відповідають розпорядженням, що діють на території іншої договірної сторони [52, Ст.7.2].
--	---

Український варіант угоди є **генералізованим** та не до кінця відтворює семантичні тонкощі юридичної мови. Пропонуємо відредагувати український варіант таким чином:

Передумовою для цього є те, що свідоцтва і посвідчення повинні бути видані на державній території однієї із договірних сторін за умов, що задовольняють норми, чинні на державній території іншої договірної сторони.

3.2. Семантичні труднощі перекладу підручника з міжнародного права

Підготовка фахівців у галузі права неможлива без матеріального забезпечення. Окрім обізнаності у правій системі власної країни, кожен правник повинен орієнтуватись у міжнародних правових системах. Саме тому, наступним матеріалом нашого дослідження ми обрали підручник Матіаса Гердегена «Міжнародне право». Розглянемо на прикладах, яким чином відбувається пошук доцільного перекладацького рішення та спробуємо відредагувати суперечливі, на нашу думку, моменти.

Оскільки українська правнича мова станом на сьогодні є не до кінця сформованою та містить низку прогалин, **безеквівалентна лексика** – одна з найголовніших перешкод, які виникають при перекладі правничих текстів.

Ähnlich wie das Zusammenleben der Menschen innerhalb einer staatlichen Gemeinschaft verlangt auch die Ordnung der Staatenwelt (Völkergemeinschaft) insgesamt nach verbindlichen Regeln, welche die Beziehungen zwischen den Staaten näher ausgestalten. Zu diesem Grundbestand an Rechtssätzen gehören seit Jahrhunderten ungeschriebene oder in Verträgen niedergelegte Regeln über das Staatsgebiet, den Gebietserwerb, das Gesandtschaftswesen oder die Nutzung der Meere [54, S.1].

Співжиття людей у межах однієї державної спільноти, а за ним і співіснування та устрій у світі держав загалом потребують обов'язкових правил, які розвивають і зміцнюють їхні взаємовідносини. До цієї сукупності правил засадничого характеру вже сотні років належать неписані або викладені у договорах положення щодо території кожної держави, набуття нових територій, посольсько-консульської справи або ж щодо використання морів [50, с.26].

У наведеному фрагменті таким прикладом може бути лексема 'Staatenwelt'. Для перекладу всього словосполучення 'Ordnung der Staatenwelt'

перекладач вдався до **буквального перекладу**, оскільки він є цілком зрозумілим для україномовного адресата. Проте, подане у дужках пояснення перекладач трансформує одночасно за допомогою двох протилежних прийомів **опущення та додавання**, а саме: термін ‘Völkergemeinschaft’ опускає, додаючи до словосполучення, наведеного перед дужками, ‘співіснування’. Таким чином, перекладач уникає повного буквалізму, адаптуючи текст для адресата. У другій частині речення для відтворення словосполучення ‘näher ausgestalten’ (буквально – зближувати) перекладач застосував прийом **модуляції або смислового розвитку**, замінивши буквальне значення на контекстуальне – ‘розвивають і зміцнюють’.

Термін ‘Regeln’ у правничій мові має широку семантику. Залежно від контексту, він може перекладатися як ‘правила’, ‘норми’, ‘положення’, ‘умови’ та ін. У першому реченні ми бачимо, що автор виділяє лексему ‘Regeln’ і логічно продовжує думку у другому реченні. Спостерігаємо, що замість словникового еквівалента ‘правові норми/положення’ (*Rechtssätzen*), автор використовує контекстуальний (сукупність правил), застосувавши таким чином прийом **модуляції**, а також **описового перекладу** (*Grundbestand an Rechtssätzen – сукупності правил засадничого характеру*). Відповідно далі для уникнення тавтології для терміна ‘Regeln’ перекладач зазначає контекстуальний відповідник ‘положення’. Для відтворення перерахувань було застосовано такі прийоми, як:

- **додавання**: Staatsgebiet – території *кожної* держави;
- **описовий переклад**: Gebietserwerb – набуття нових територій; Gesandtschaftswesen – посольсько-консульська справа.

Розглянемо інші приклади вживання лексеми ‘Regeln’.

Je nach anwendbarem Sachgebiet geht es hier um die Regeln des internationalen Privatrechtes, des internationalen Strafrechtes oder des internationalen öffentlichen Rechtes [54, S.6].

Залежно від сфери застосування тут йдеться про правила міжнародного приватного, міжнародного публічного і міжнародного кримінального права [50, с.30].

У даному випадку спостерігаємо переклад лексеми *Regeln* як ‘правила’, хоча, на нашу думку, у даному випадку доцільнішим варіантом перекладу є ‘норми’.

Diese Regeln setzen dem politischen Entscheidungsspielraum der Staaten von alters her Schranken. Ihre Verletzung aus Gründen der politischen Opportunität oder schlichter Nachlässigkeit gilt in der Völkergemeinschaft als Unrecht [54, S.1].

Ці правила встановлюють політиці (і зокрема політичному розсудові) держав певні рамки ще з сивої давнини. Їхні порушення з підстав політичної доцільності або звичайної недбалості спільнота народів розглядає як несправедливе і неправомірне [50, с.26].

У перекладі першого речення двічі спостерігаємо прийом **додавання** і, якщо у першому випадку без уточнення *політиці* речення мало б вигляд «*Ці правила встановлюють політичному розсудові держав...*» і відповідно втрачало б змістовий компонент, то у другому випадку слово *певні* є факультативним. У другому реченні семантику слова *Unrecht* відтворено не на лексико-семантичному, а на граматичному рівні із застосування прийому **конверсії** (перехід із однієї частини мови в іншу): іменник → прикметник: порушення права/неправомірне діяння – несправедливе і неправомірне (порушення правил).

Окрему групу безеквівалентної лексики становлять скорочення та аббревіатури. У попередньому розділі ми зазначали, що переклад таких мовних одиниць здійснюється шляхом транскрибування або транслітерації. Проте, відтворення таким шляхом, може залишатися незрозумілим адресатові, а тому переклад може не виконати свою функцію.

So spricht die Präambel des GATT vom Abbau von Handelsschranken und der Beseitigung der Diskriminierung im internationalen Handel „auf der Grundlage der Gegenseitigkeit“ [54, S.10].

Так у Преамбулі Генеральної угоди з тарифів і торгівлі ГУТТ йдеться про демонтаж торговельних бар'єрів і усунення дискримінації в міжнародній торгівлі «на основі взаємності» [50, с.35].

Як зазначалося раніше, адаптація тексту повинна здійснюватися максимально зрозумілим для реципієнта шляхом. При перекладі аббревіатури ГАТТ перекладач не здійснив транслітерацію німецької аббревіатури графічними засобами української мови, а вдався до **розширення**, розкривши повністю зміст аббревіатури і на основі цього розширення створив нове скорочення, побудоване на основі початкових літер розширеного поняття. Таким же способом перекладач відтворив і інші схожі елементи, наприклад:

- siehe Art. 60 WVK) [54, S.10] – див. ст. 60 Віденської конвенції про право міжнародних договорів, далі — ВКПМД) [50, с.35];
- das Handeln der Europäischen Union auf den Gebieten der Gemeinsamen Außen- und Sicherheitspolitik (GASP) [54, S.5] – діяльність Європейського Союзу у сферах Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) [50, с.30].

Таким чином, перекладачеві вдалося зробити незнайомі поняття максимально зрозумілим для читача. Такий спосіб, на нашу думку є найдоцільнішим.

Безеквівалентна лексика є однією з найскладніших лексичних груп з точки зору перекладу. Перед перекладачем постає завдання, відштовхуючись від контексту, передати зміст поняття, для якого ще не було підібрано еквівалента у цільовій мові. Наприклад, поняття 'Erklärungsmuster', яке у свою чергу було запозичено з англійської мови, про що свідчить подане у дужках уточнення. Відтворення цього поняття відбулося шляхом **описового перекладу**: Erklärungsmuster – спосіб пояснення і доведення своїх висновків.

Die bis zu Beginn des 20. Jahrhunderts bestehende Freiheit der Staaten zum Kriege als Mittel der Politik wurde nach dem Ersten Weltkrieg durch das Verbot des

Angriffskrieges und mit der Charta der Vereinten Nationen (1945) durch ein umfassendes Gewaltverbot abgelöst [54, S.1].

Наявна серед них (примітка: міждержавних норм) до самого початку 20 сторіччя свобода війни, як засобу політики після кривавих подій Першої світової була замінена заборonoю нападницької війни. Згодом, з прийняттям Статуту (Хартії¹) Організації Об'єднаних Націй (1945), її припинили, натомість закріпивши повномасштабну заборону насильства [50, с.26].

У наведеному фрагменті спостерігаємо, що перекладач вдався до синтаксичної трансформації, розділивши одне велике речення навпіл. У першому реченні констатуємо використання прийому **додавання** (nach dem Ersten Weltkrieg – після кривавих подій Першої світової) й одночасно **опущення** (-krieg – війна). Внаслідок додавання, зі стилістичної точки зору, переклад виявився більш експресивним. І хоча це особливо не впливає на його сприйняття, проте доводить розповсюджену думку, що «перекладач – це 2 автор».

Для офіційно затверджених міжнародних конвенцій, угод, організацій існують уніфіковані назви (напр., Minsker Abkommen – Мінські домовленості, Uno – ООН, EU – ЄС тощо). У другому реченні перекладач подає у дужках таку примітку: «¹Традиційним для України є переклад «Статут Організації Об'єднаних Націй». Однак існує й інший варіант цієї назви — «Хартія Об'єднаних Націй», який вживається зокрема в Німеччині. Тому в тексті зроблена спроба компромісу між усталеною і оригінальною назвами) [50, с.26]». Юридичний переклад вимагає точності та термінологічної єдності – не допускається використання синонімів одного поняття, обраний варіант повинен повторюватись в межах усього тексту. Перекладач адаптував назву для україномовного адресата, одночасно зберігаючи автентичність вихідного тексту за допомогою **конкретизації**.

Досить часто перекладачі юридичної літератури уникають такого перекладацького прийому, як **опущення**, оскільки навіть несуттєві на перший

погляд деталі можуть відігравати важливу роль. Проте, надмірне вживання уточнень та повторів ускладнює розуміння тексту.

Suarez stellt neben den unveränderlichen Inhalt eines primären Naturrechts die Gebote einer sekundären Naturrechtsordnung, die der Ausgestaltung durch sich wandelnde Anforderungen und damit Veränderungen zugänglich ist [54, S.19].

Suarez ставить поряд із незмінним змістом первинного природного права накази вторинного природного права, які можуть змінюватись відповідно до змінюваних потреб, що їх висуває навколишній світ [50, с.43].

Так, ми бачимо, як перекладач доцільно використав цей прийом, уникнувши таким чином тавтології. Буквально переклад другої частини мав би такий вигляд:

(...), die der Ausgestaltung durch sich wandelnde Anforderungen und damit Veränderungen zugänglich ist – можуть змінюватись відповідно до змінюваних потреб та спричинених ними змін.

Автор натомість застосовує прийом **додавання**, ввівши структуру, яка хоча й не міститься у вихідному реченні, проте і не спричиняє певне функціональне навантаження: *що їх висуває навколишній світ*.

Вдалим прикладом застосування **опущення** ми також вважаємо такий: *Bei Bürgerkriegen und ähnlichen inneren Auseinandersetzungen...* [54, S.22] – Щодо (*громадянських*) війн і подібних до них внутрішніх конфліктів... [50, с.46].

Проте, такі приклади з застосуванням **опущення** є скоріше виключенням. У той час, як прийом **додавання** простежується у тексті з великою частотою:

- *im Frieden und im Kriege* [54, S.2] – як за мирних часів, так і воєнних [50, с.27];
- *dem Zugriff eines nationalen Rechtes entziehen* [54, S.2] – не підлягають впливу національного, внутрішнього права [50, с.27, пункт 3];
- *erwächst auch heute noch die Vorstellung* [54, S.8] – бере свій початок і до сьогодні міцно вкорінене уявлення [50, с.33];
- *Aber kein Staat leitet aus der eigenen Souveränität offen die Freiheit zur beliebigen Missachtung von Verträgen oder sonstigen völkerrechtlichen Regeln ab* [54, S.11]

- Але жодна з держав не наважується висувати з власного суверенітету свободу довільного поведження чи й зневажання договорів чи інших правил міжнародного права [50, с.36];
- eine Aufkündigung des Rechtsgehorsams [54, S.12] – припинення правового послуху чи відмови від субординації [50, с.37];
 - große Wirtschaftsmächte [54, S.15] – великі і потужні світові економічні лідери [50, с.40];
 - Bei Vattel und dem Niederländer Cornelis van Bynkershoek (1673- 1743) spielt letztlich die Staatenpraxis die entscheidende Rolle [54, S.21] – Ваттель і голландець Корнеліс ван Бинкершок (Cornelis van Bynkershoek (1673-1743) у підсумку надають практиці держав вирішального значення у своєму вченні [50, с.45].

Окремого висвітлення потребує таке явище, як **калькування**. Під час аналізу міжнародних угод, ми вже наголошували на тому, що досить розповсюдженим явищем у юридичному перекладі є калькування з російської мови. Цю типову помилку ми спостерігаємо також і у підручнику:

- Auf die zwischenstaatlichen Beziehungen gemünzt [54, S.3] – У стосунку до міждержавних відносин [50, с.28] → стосовно.
- die Völkerrechtsordnung dient [54, S.3] – міжнародно-правовий порядок служить [50, с.28] → слугує.
- lässt sich eine Unterscheidung vornehmen [54, S.3] – можна провести різницю [50, с.28] – розрізняють (...).

З одного боку, калька у певних випадках може бути єдиним адекватним засобом перекладу. З іншого – калькування з російської мови порушує норми української літературної мови, що також є неприпустимим.

Schließlich erstreckt sich der Begriff des Völkerrechts auch noch auf die Beschränkung der Staatsgewalt nach innen, insbesondere im Dienste des Schutzes der Menschenrechte [54, S.2]

Зрештою, поняття міжнародного права поширюється також на певні обмеження можливостей державної влади щодо внутрішніх питань, будучи особливо корисним на службі захисту прав людини [50, с.27].

У наведеному реченні маємо такі перекладацькі прийоми:

1. **конкретизація:** Beschränkung der Staatsgewalt – обмеження можливостей державної влади;
2. **описовий переклад:** nach innen – щодо внутрішніх питань.

Другу частину речення ми пропонуємо відтворити шляхом **модуляції** для уникнення **калькування**: *будучи особливо корисним на службі захисту прав людини – які особливо сприяють захисту прав людини.*

Важливим компонентом юридичного перекладу є адресат. Незважаючи на складність правничої мови, завданням перекладача є зробити текст максимально зрозумілим.

Zum anderen lässt die aktuelle Entwicklung die Staatsvölker und Minderheiten allmählich aus der „Mediatisierung“ durch den Staat heraustreten [54, S.3]

З другого боку, нинішній перебіг справ поступово виводить і державні народи, і меншини з-під «посередницької функції» держави [50, с.28].

У наведеному реченні перекладач уникнув **калькування** шляхом **описового перекладу**: «медіатизація» – «посередницька функція».

Der im Werk von Grotius angelegte Dualismus einer naturrechtlichen Fundierung des Völkerrechtes und einer „positivistischen“ Sicht (abstellend auf die Staatspraxis) wirkt mit unterschiedlicher Akzentsetzung in der Völkerrechtslehre des 18. Jahrhunderts fort [54, S.21].

Закладений у праці Гроція дуалізм природно-правового пояснення міжнародного права і «позитивістського» погляду (з опертям на державну практику) з різними способами розстановлення акцентів розширює свій вплив протягом усього 18 століття [50, с.45].

Аналізуючи поданий фрагмент, констатуємо наявність таких лінгвістичних явищ, як:

1. **калька:** з *опертям на...* (з рос. с упором на...);
2. **буквальний переклад:** *mit unterschiedlicher Akzentsetzung* – з різними способами розстановлення акцентів;
3. **опущення:** (*Akzentsetzung*) in der Völkerrechtslehre des 18. Jahrhunderts – протягом усього 18 століття.

На нашу думку, такий переклад не можна назвати вірцевим. Пропонуємо замінити кальку типовішим для української мови мовним зворотом, буквальный переклад замінити за смисловою аналогією, а дієслово *fortwirken* (укр. продовжувати свою діяльність, чинність) відтворити за допомогою **антонімічного перекладу**:

Закладений у праці Гроція дуалізм природно-правового пояснення міжнародного права і «позитивістського» погляду (спираючись на державну практику) не втрачає чинності у міжнародно-правовому вченні 18 століття, акцентуючи увагу на різних моментах.

Поняття складений іменник (нім. Kompositum) є типовим для німецької мови та дуже часто трапляється у німецьких текстах загалом.

Das Völkerrecht ist von anderen Regelungskomplexen abzugrenzen, die sich ebenfalls auf internationale Sachverhalte beziehen [54, S.4]

Міжнародне право слід відрізняти і відмежовувати від інших регулятивних комплексів, які так само стосуються міжнародних фактичних обставин [50, с.29].

Якщо компонентами одного складеного іменника є 2 іменника, вважається, що перший функціонально відіграє роль прикметника. Відповідно переклад складеного іменника має вигляд словосполучення «прикметник + іменник». Такий прийом називають граматичною трансформацією, яку ми спостерігаємо у першому реченні: *Regelungskomplexe* – регулятивні комплекси. Такий переклад

відноситься до буквального, а тому пропонуємо продовжити перекладацький пошук та вдатися або до **модуляції**, відтворивши зазначену лексему, як ‘нормативні системи’, або до **генералізації** – ‘правові системи’. Спостерігаємо також застосований прийом **конкретизації**, а саме: *ist ... abzugrenzen* – *слід відрізняти і відмежовувати*.

Розглянемо детальніше семантику слова ‘Sachverhalt’. Словник надає такі значення: ‘аспект’, ‘справа’, ‘фактичні обставини (справи)’, ‘фактичний склад’. Залежно від контексту, лексема може набувати також значення ‘правовідносини’. Отже, пропонуємо відредагувати переклад таким чином:

Міжнародне право слід відрізняти і відмежовувати від інших правових систем, які так само стосуються міжнародних правовідносин.

Окрім складених іменників, типовим для німецької мови є вживання багатокomпонентних дієприкметників, які є нетиповими для української мови, а тому викликають труднощі при перекладі. Так, наприклад, можливими шляхами перекладу є або **модуляція (сміслова заміна)**, або **описовий переклад**. Останній прийом і був обраний перекладачем для відтворення таких лексем: *verhaltenslenkend* – керувати поведінкою; *legitimationsstiftenden* – зміцнювати легітимність.

Es gibt allerdings auch in neuerer Zeit vereinzelte Deutungen der Staatenpraxis, welche die verhaltenssteuernde Wirkung völkerrechtlicher Regeln weithin in Frage stellen...[54, S.9]

В усякому разі — у наш час є поодинокі докази державної практики, які й надалі ставлять вплив міжнародного права на поведінку його суб'єктів під серйозний сумнів... [50, с.34].

У межах цього прикладу також спостерігаємо **описовий переклад**: *die verhaltenssteuernde Wirkung* – [...] ставлять вплив на поведінку. Окрім цього прийому, виокремлюємо також **генералізацію** (заміна родового поняття – видовим): *die verhaltenssteuernde Wirkung völkerrechtlicher Regeln* – вплив міжнародного права на поведінку.

Dabei nimmt Kant eine Einsicht vorweg, die manch moderne Theorie der internationalen Beziehungen als eigene Frucht feiert: die Erkenntnis, dass demokratisch verfasste Staatswesen (auch wegen der gesteigerten Sensibilität für drohende Verluste) konstitutionell größere Friedensbereitschaft zeigen als autokratische Regimes [54, S.21]

При цьому Кант випереджає багатьох, висловлюючись щодо позиції, яку деякі з сучасних теорій міжнародних відносин подають як власний здобуток: усвідомлення, що демократично організоване державне буття (зокрема, через підвищену чутливість до загрози великих втрат) за своїм устроєм є значно стабільнішим і готовнішим до миру, ніж автократичні режими [50, с.46].

Розглянемо прийоми, використані для відтворення вихідного речення:

- **модуляція:** Frucht – фрукт, плід, результат → здобуток;
- **описовий переклад:** konstitutionell – за своїм устроєм;
- **конверсія** (іменник – прикметник) + **додавання:** größere Friedensbereitschaft zeigen → є значно стабільнішим і готовнішим до миру.

У наступному фрагменті, на нашу думку, можна стверджувати, що переклад містить змістову помилку.

Der Begriff „Völkerrecht“ ist insoweit irreführend, als er verdeckt, dass im Zentrum der Weltgemeinschaft bis heute noch die Staaten stehen und auch das Völkerrecht im Wesentlichen das Recht zwischenstaatlicher Beziehungen bildet [54, S.3]

Поняття «міжнародне право» є, отже, настільки хибним, наскільки воно утаємничує (власне народи і стверджує), що у центрі уваги світової спільноти ще й досі перебувають держави і що міжнародне право по суті є правом міждержавних відносин [50, с.28].

Лексему ‘irreführend’ перекладач відтворює за допомогою прикметника ‘хибний’, а отже помилковий. Семантика цієї лексеми передбачає, що поняття ‘міжнародне право’ є радше таким, що вводить в оману, дезорієнтує. Можливо, пара сполучників *настільки ..., наскільки...* також є не зовсім доцільною, адже відповідно до контексту вона виконує функцію роз’яснення (чому це поняття є

оманливим). А, отже, доцільним еквівалентом повинен бути сполучник *оскільки*.
Пропонуємо власний варіант перекладу першої частини речення, а саме:
Отже, поняття ‘міжнародне право’ є оманливим, оскільки приховує той факт, що...

Продовжимо наш аналіз на прикладі таких прийомів, як **конверсія та модуляція**.

Die Durchsetzung der Völkerrechtsordnung ist nicht mit vergleichbarer Wirksamkeit gesichert [54, S.8-9]

Гарантій такої ж дієвості формування і підтримання міжнародно-правового порядку немає [50, с.33].

- На граматичному рівні спостерігаємо застосування прийому **конверсії**: *ist gesichert* – *гарантії*: дієслово → іменник.
- На лексико-семантичному рівні – прийом **модуляції**: *Durchsetzung* – ‘дотримання’, ‘виконання’ → *формування і підтримання*.

Auf das Fehlen einer obersten Autorität für die Setzung zwischenstaatlichen Rechts und auf Sanktionsschwächen des Völkerrechts hat sich namentlich die positivistische Schule von John Austin (Lectures on Jurisprudence Bd. I 1885, Lecture I, S. 86ff.; Lecture V, S. 172) berufen. Danach kann das Völkerrecht nur moralische Verbindlichkeit für sich in Anspruch nehmen [54, S.9]

На відсутність верховного авторитету для встановлення міждержавного права і на проблематичність санкціонування міжнародного права звертала увагу позитивістська школа Джона Остіна (John Austin. Lectures on Jurisprudence Bd. I 1885, Lecture I, S. 86 і далі; Lecture V, S. 172). Її представники вважали, що міжнародне право може вимагати для себе лише моральної обов’язковості [50, с.34].

У наведеному фрагменті спостерігаємо **модуляцію** у різних її проявах:

1. У якості функціональної заміни. Компонент складеного іменника ‘Schwächen’ за словником має такі значення: ‘недолік’, ‘слабке місце’. Здійснивши функціональну заміну, перекладач пропонує доцільний

варіант перекладу ‘проблематичність’: *Sanktionsschwächen* – *проблематичність санкціонування*.

2. У якості метонімії. У другому реченні вихідного тексту прислівник ‘danach’ відноситься до зазначеної у попередньому реченні позитивістської школи. Таким чином, у варіанті перекладу, ми спостерігаємо персоніфікування абстрактного поняття ‘школа’ словосполученням ‘її представники’.

Zwar erfreut sich der Rückzug auf die „Souveränität“ der Staaten als Bastion der Handlungsfreiheit gegenüber als allzu einengend empfundenen Beschränkungen auch heute noch großer Beliebtheit [54, S.11]

Щоправда, звернення до ідеї «суверенітету» держав як оборонного муру для необмеженої свободи дій і відразу до його обмежень і сьогодні широко підтримують [50, с.36].

Розглянемо семантику лексеми ‘Bastion’. За словником це слово має такі значення: ‘бастіон’, ‘укріплення’. Як ми бачимо, це слово має занадто пряме значення і не виконує свою функцію у контексті юридичного тексту. У даному випадку лексему ‘укріплення’ можна замінити, надавши за контекстом переносного значення, а саме ‘гарант’. Окрім цього, на граматичному рівні було здійснено **конверсію**: *sich großer Beliebtheit erfreuen* – широко підтримують (іменник → дієслово).

So werden die Sorge um Reputation (die Sorge um sichere Kooperationspartner), mögliche Gegenmaßnahmen und Reziprozität als Anreize zu völkerrechtskonformen Handeln gedeutet (A.T. Guzman, *How International Law Works. A Rational Choice Theory*, 2008) [54, S.12].

З їх числа турбота про репутацію (турбота про впевненість в партнерах у співпраці), можливі контрзаходи партнерів чи конкурентів і обопільність стають чинниками дотримання у діяльності держав міжнародного права (A.T. Guzman, *How International Law Works. A Rational Choice Theory*, 2008) [50, с.36].

Серед застосованих перекладацьких прийомів вирізняємо:

- **конкретизацію:** mögliche Gegenmaßnahmen und Reziprozität – можливі контрзаходи партнерів чи конкурентів і обопільність;
- **конверсію:** die Sorge um sichere Kooperationspartner – турбота про впевненість в партнерах у співпраці (прикметник → іменник).

Порівнюючи вихідний текст з перекладом можна спостерігати певну невідповідність. Розкладемо лексему ‘völkerrechtskonform’ на компоненти. Частина -konform за словниковим значенням вказує на певну відповідність. Співставляючи з першою частиною, маємо ‘відповідність міжнародному праву’. Спираючись на попередній приклад, де фігурувало поняття *економічних стимулів*, можна припустити, що слово ‘Handeln’ у цьому випадку має значення не просто ‘діяльність’, а ‘торгівля’. Отже, враховуючи всі компоненти, пропонуємо такий варіант перекладу:

З їх числа турбота про репутацію (турбота про впевненість в партнерах у співпраці), можливі контрзаходи партнерів чи конкурентів і обопільність, які розцінюють, як зацікавленість у торгівлі, що відповідатиме міжнародному праву (A.T. Guzman, How International Law Works. A Rational Choice Theory, 2008).

У правничій мові ключовим є поняття ‘право’. Воно є похідним для утворення великої кількості правничих термінів, наприклад, ‘правомочність’, ‘правосуддя’, ‘правомірний’ тощо. З цього випливає, що воно може мати варіативне значення, залежно від контексту. Наприклад: das Völkerrecht – міжнародне право; das Bundesrecht – федеральне законодавство.

„Die allgemeinen Regeln des Völkerrechts sind Bestandteil des Bundesrechtes. Sie gehen den Gesetzen vor und erzeugen Rechte und Pflichten unmittelbar für die Bewohner des Bundesgebietes“ [54, S.13].

«Загальні правила міжнародного права є складовою частиною федерального законодавства. Вони мають вищість над законами і є джерелом прав та обов’язків безпосередньо для тих, хто мешкає на території Федерації [50, с.37-38].»

Перекладач вдається до такого прийому, як **конкретизація** (право – законодавство) і, таким чином, уникає тавтології.

Andere Deutungen begreifen internationale Beziehungen als Konkurrenz um die Geltendmachung und Durchsetzung staatlicher Präferenzen im Rahmen des Völkerrechts und dessen Allokation von Regelungsgewalt (jurisdiction) (J.P. Trachtman, The Economic Structure of International Law, 2008) [54, S.12].

Інші пояснення розглядають міжнародні відносини як арену конкуренції за можливість заявити й реалізувати державні потреби та преференції у рамках міжнародного права і встановлення місця регулятивної влади цього права (jurisdiction) J.P. Trachtman, The Economic Structure of International Law, 2008) [50, с.36].

У наведеному фрагменті спостерігаємо такі перекладацькі прийоми, як:

- **додавання:** Konkurrenz – арена конкуренції; staatliche Präferenzen – державні потреби та преференції;
- **конверсія:** um die Geltendmachung und Durchsetzung – можливість заявити й реалізувати (іменник → дієслово).

Юридична мова має формальний характер, не є емоційно забарвленою та не містить літературних тропів (наприклад, метафори, персоніфікації тощо), типових для мови художньої літератури.

Seither hat in der Völkerrechtswissenschaft eine Strömung Auftrieb gewonnen, welche das Gewaltverbot in eine Abwägung mit dem Schutz elementarer Menschenrechte stellt (hierzu unten § 34, 6.) [54, S.16].

З того часу в науці міжнародного права зміцніла течія, яка ставить заборону застосування сили на шальки терезів і порівнює її з тяжкістю порушень елементарних прав людини, виважуючи виправдання інтервенції (див. нижче § 34, 6.) [50, с.41].

Проте, іноді трапляються винятки, наприклад, у наведеному фрагменті: поставити на шальки терезів – порівняти (метафора).

«Solange aber dieser innere Streit noch nicht entschieden ist, würde diese Einmischung äußerer Mächte Verletzung der Rechte eines nur mit seiner inneren Krankheit ringenden, von keinem anderen abhängigen Volks...» [54, S.22].

«Допоки цей внутрішній спір ще не розв'язаний, втручання зовнішніх сил у послаблений внутрішніми суперечностями, хворий власними недугами організм народу, незалежний від жодного іншого...» [50, с.46].

У наведеному прикладі ми також можемо спостерігати словосполучення, вжите у переносному значенні, а саме *організм народу*. Оскільки воно вжите у складі цитати, на нашу думку, перекладач досить влучно передав емотивність висловлювання.

Frankreich löst das spanische Königreich als Hegemonialmacht des europäischen Kontinents ab und tritt dadurch in einen anhaltenden Interessengegensatz zu Großbritannien [54, S.20].

Франція змінює Іспанське королівство на місці європейського гегемона і так вступає у тривале протистояння з Великою Британією [50, с.45].

Розглянемо семантику слова 'Hegemonialmacht'. Компонент 'hegemonial' за словником має значення 'гегемоністський', 'керівний', 'панівний'. Ми бачимо, що перекладач вдався до **буквального перекладу та модуляції** одночасно (гегемоністська держава → гегемон). З одного боку, навчальний підручник передбачає наявність складної фахової лексики, проте, на нашу думку, доцільніше у цьому випадку було використати більш зрозумілий еквівалент, а саме 'панівна держава' або 'панівна владна верхівка'.

Die diplomatischen Beziehungen erfahren einen zunehmenden Ausbau durch ständige Gesandtschaften mit sich verfeinernden Regeln über Privilegien und Immunitäten [54, S.20] – *Дипломатичні відносини зазнають широкої розбудови через численні представництва зі взаємним поборюванням через права, імунітети і привілеї* [50, с.45].

На підставі зіставлення фрагменту оригіналу та перекладу, можемо констатувати, що перекладач допустив змістову помилку. Таку думку висуваємо з огляду на лексему *sich verfeinernden*. Очевидно ми маємо справу з омофонами – слова, які мають однакове звучання, але відрізняються значенням і написанням [публічний: <http://ukrlit.org/slovnyk/омофони>]. Переклад ‘зі взаємним поборюванням’ дає нам підставу стверджувати, що йдеться про омофони *verfeinern* (укр. уточнювати, покращувати, вдосконалювати) – *verfeinden* (укр. розсваритись). Прислівник *verfeinernd* разом з часткою *sich* дослівно перекладається, як ‘той, що вдосконалюється’. Відповідно помилковим є також переклад частини *Regeln über Privilegien und Immunitäten*. На нашу думку, це речення потребує повного редагування, тому пропонуємо власний переклад:

Дипломатичні відносини зміцнюються та розширюються за рахунок постійних дипломатичних місій разом з правилами щодо привілеїв та імунітетів, що вдосконалюються.

Розглянемо наступний фрагмент, у якому, на нашу думку, міститься певна неузгодженість прийменників.

Regeln über die Abgrenzung von Hoheitsansprüchen zu Lande und zur See werden ebenso weiter fortgebildet wie die Rechtsordnung der Hohen See und das Neutralitätsrecht [54, S.20-21].

Правила про відмежування претензій на сухопутні володіння від морських вимог інтенсивно вдосконалюють й надалі, як і правовий порядок відкритого моря та нейтралітет як загальне правило [50, с.45].

Сумнівним вважаємо переклад ‘правила про відмежування претензій на сухопутні володіння від морських вимог’. На наше переконання, правильним узгодженням прийменників є: «правила про відмежування від претензій на сухопутні та морські володіння». Окрім цього, помилковим вважаємо також переклад лексеми ‘Neutralitätsrecht’, оскільки словник надає переклад ‘право нейтралітету’. Зважаючи на всі зауваження, пропонуємо відредагувати переклад таким чином:

Правила про відмежування від претензій на сухопутні та морські володіння вдосконалюють таким же чином, як і правовий порядок щодо відкритого моря та право нейтралітету.

Вже неодноразово згадувалось про надзвичайну важливість правильної передачі контекстного значення. Проте, досить важливим у перекладі є також передача стилістичної форми та авторського задуму. Розглянемо такий приклад: *Altere Ansätze zu einer Domestizierung der Kriegsführung greift Kant mit der Maxime auf, ...* [54, S.21].

Давніші підходи щодо вгамування воєнщини Кант руйнує за допомогою тези про те, що ... [50, с.45].

Цікавим з перекладацької точки зору є словосполучення *Domestizierung der Kriegsführung*. Діслово *domestizieren* за словником має такі значення: ‘приручати диких тварин’, ‘одомашнювати’; складений іменник *Kriegsführung* буквально перекладаємо як ‘ведення війни’. Тобто, у зазначеному словосполученні похідний від дієслова іменник вжито у дещо переносному значенні відносно складеного іменника. У варіанті перекладу ми спостерігаємо, що перекладач зробив смислову заміну слова ‘приручення’, вжитого у переносному значенні, на стилістично нейтральне ‘вгамування’. Натомість ми бачимо, що слово ‘ведення війни’ перекладач замінює досить розмовним та застарілим словом ‘воєнщина’.

Der Wiener Kongress (1814/1815), dem Gedanken eines Gleichgewichtes der großen Mächte (Frankreich, Großbritannien, Preußen, Russland und Österreich) verpflichtet, prägt auf lange Zeit die territoriale Ordnung Europas [54, S.22]

Віденський конгрес (1814/1815), що живився ідеєю рівноваги п'ятьох великих державних потуг (Франції, Великої Британії, Пруссії, Росії й Австрії), надовго сформував і визначив територіальний устрій Європи [50, с.46].

Розглянемо детальніше семантику лексеми ‘потуга’. За тлумачним словником це слово має такі значення [60: <http://sum.in.ua/s/potugha>]: 1. напруження м'язів; 2. перен. великі зусилля; 3. розм. міць; 4. заст. військові сили, військо; 5. діал. утіха; біда, нещастя.

За контекстом лексема *Mächte* означає ‘держава’, про що свідчить перелік, поданий у дужках. Тому, на нашу думку, словосполучення ‘державні потуги’ не є доцільним, а варто було зупинитись на контекстному значенні ‘держава’.

Das System des Völkerbundes, das auf die Verwirklichung eines Systems kollektiver Sicherheit angelegt war, scheiterte gegenüber der aggressiven Politik einzelner Mächte, die sich nach der Errichtung einer totalitären Herrschaftsordnung mit Eroberungsbestrebungen nach außen wandten [54, S.25].

Система Ліги Націй, що спиралась на ідею реалізації системи колективної безпеки, провалилась з огляду на агресивну політику окремих великих держав, які подались у ближні і дальні краї з метою реалізації тоталітарних задумів по завоюванню світу і організації світового устрою після формування відповідних порядків у себе вдома [50, с.49].

Неодноразово зазначалося, що **компресія** не є доцільним явищем у перекладі юридичної літератури. Проте, трапляються випадки, коли, занадто велика кількість доданих елементів ускладнює текст. Так, наприклад, пропонуємо спростити переклад другої частини речення таким чином: *які вийшли з системи після встановлення панівного тоталітарного режиму з його завоювницькими намірами.*

У підсумку, пропонуємо розглянути такий приклад:

Unter dem Dach der Vereinten Nationen sind eine Reihe bedeutender Kodifikationen einzelner völkerrechtlicher Materien (etwa Vertragsrecht, Recht der diplomatischen und konsularischen Beziehungen, Seerecht) durch internationale Abkommen abgeschlossen oder wenigstens vorangetrieben worden [54, S.27].

Поряд із цим під дахом Об'єднаних Націй поєдналась і набула розвитку низка важливих кодифікацій окремих міжнародно-правових матерій (як наприклад договірне право, право дипломатичних і консульських відносин, морське право), які через міжнародні конвенції були суттєво оновлені чи принаймні підійшли до оновлення [50, с.51].

Розглянемо значення слова ‘матерія’, які надає тлумачний словник [60: <http://sum.in.ua/s/materija>]: 1. об'єктивна реальність, що існує поза людською свідомістю й незалежно від неї; 2. те, з чого складаються всі тіла в природі; речовина; 3. предмет розмови, тема; 4. тканина, матеріал.

З огляду на абстрактну природу слова ‘матерія’, ми можемо дійти висновку, що жодне зі значень контекстуально не підходить. Тому переклад словосполучення *völkerrechtliche Materien* – міжнародно-правові матерії є недоцільним. Зазначені у дужках правові явища (як наприклад договірне право, морське право тощо) вказують на те, що йдеться про певну сукупність міжнародно-правових понять. Саме тому, пропонуємо здійснити смислову заміну слова ‘матерія’ на ‘поняття’.

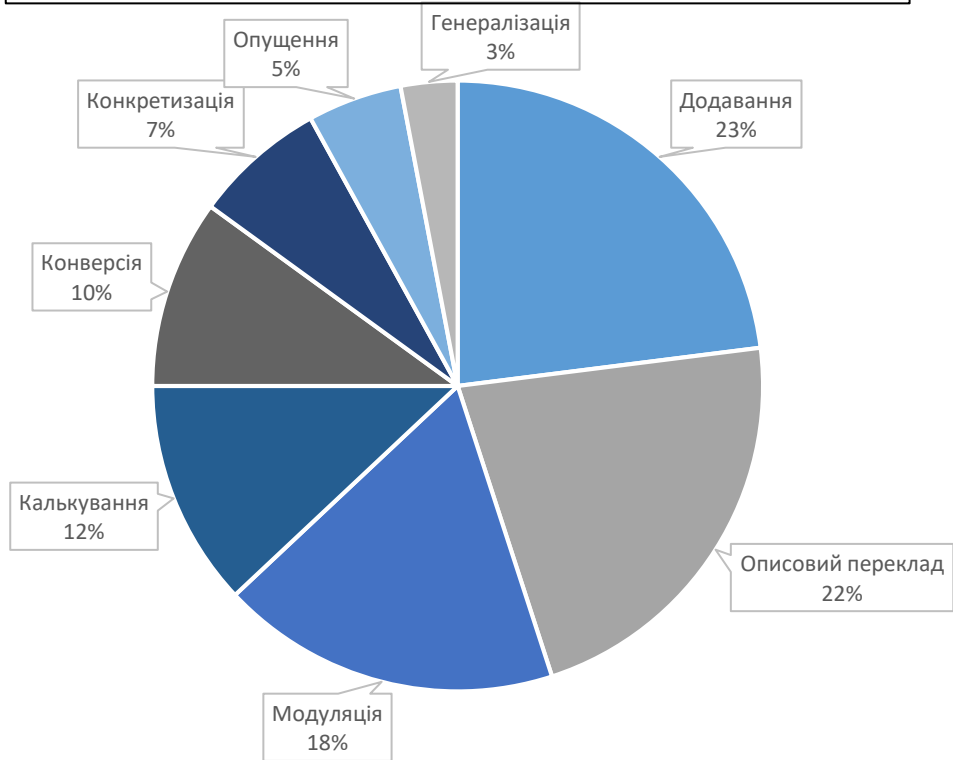
Висновки до розділу III

У 3 розділі ми розглянули на що повинен звертати увагу перекладач та що варто враховувати під час підбору перекладацьких стратегій. Підсумовуючи результати дослідження можна дійти таких висновків:

- відмінність внутрішньої системи української та німецької мов вимагає застосування таких перекладацьких прийомів та трансформацій, які найточніше передаватимуть контекст, логічно відображатимуть закладене значення й одночасно не будуть виходити за межі норм літературної української мови;
- точність викладу матеріалу є однією з найважливіших вимог, які висуваються до перекладу юридичних текстів;
- **додавання** та **описовий переклад** краще за інші прийоми допомагають розкрити сутність правових понять;
- **модуляція (смисловий розвиток)** та **конверсія** допомагають уникати буквалізму та сприяють кращій адаптації німецькомовних лексичних одиниць або цілих зворотів українською мовою;
- прийоми **генералізації та опущення** не завжди є доцільними у перекладі, оскільки за рахунок компресії можна втратити зміст суттєво важливих деталей;
- **калькування** з російської мови – одна з найбільших проблем у контексті української фахової юридичної мови.

Наочно результати нашого дослідження виглядають таким чином:

**Перекладацькі прийоми та трансформації у відтворенні
семантики юридичної лексики**

ВИСНОВКИ

Під час перекладу юридичних текстів слід враховувати правову сферу та специфіку її документації, звертати увагу на тлумачення терміну в межах певної галузі права та слідкувати за тим, щоб воно було однозначним, тобто термін повинен позначати одне правове явище. Неприпустимим є вживання синонімів терміна в межах певного документа.

На процес пошуку перекладацького рішення впливає низка факторів, серед яких ключовими для вирішення семантичних труднощів перекладу є характер мовної одиниці, контекст і цільова аудиторія.

Серед основних проблем, які виникають під час перекладу на семантичному рівні, можна виділити такі:

- відсутність прямих відповідників (безеквівалентна лексика: власні назви, термінологічні лакуни та скорочення);
- термінологічна омонімія («фальшиві друзі перекладача» або пастки внутрішньої форми);
- синонімічна варіативність правничих термінів.

Ми дійшли висновку, що дослідження семантичного компонента юридичного перекладу недоцільно здійснювати лише в контексті семантичного мовного рівня, оскільки він нерозривно пов'язаний із лексичним, синтаксичним і граматичним рівнями. У результаті аналізу ми виокремили низку перекладацьких прийомів і трансформацій.

Наприклад, для перекладу скорочень та аббревіатур доцільно використовувати такі перекладацькі трансформації, як:

- **транслітерація** (відповідна передача слів, які записані літерами вихідної мови, літерами цільової мови);
- **транскрипція** (точна фонетична передача слів, які записані графічною системою вихідної мови, літерами цільової мови).

Для безеквівалентної лексики маємо широкий спектр варіантів перекладу, зокрема **описовий переклад**. У разі відсутності словникового відповідника цей прийом надає можливість якомога точніше відтворити значення лексеми. Головним недоліком описового перекладу є відсутність можливості економії тексту в певних жанрах та ускладнення сприйняття вихідного тексту.

Наступним перекладацьким прийомом відтворення безеквівалентної лексики є **калькування** – буквальний переклад іншомовного елемента цільовою мовою. Хоча цей прийом має значний недолік – порушення норм літературної української мови, негативну конотацію, оскільки впливає на пуризм мови. Проте досить часто він вважається єдиним доцільним варіантом перекладу, коли в мові оригіналу існують елементи, які навіть після описового перекладу, залишаються незрозумілими для цільової аудиторії.

Зазвичай для перекладу юридичних текстів застосовуються такі взаємно протилежні прийоми, як: **генералізація** (заміна слова, яке має вужче значення, словом з більш широким значенням) і **конкретизація** (заміна видового поняття родовим). Їх значення важко недооцінити, оскільки точність викладу матеріалу є однією з найважливіших вимог, які висуваються до юридичних текстів. Із цими прийомами тісно пов'язані також прийоми **опущення** та **додавання**, які мають на меті відсікання зайвих елементів із позиції цільової мови або наведення уточнення відповідно.

Серед перекладацьких прийомів виділяємо також **конверсію** – перехід слова із однієї частини мови в іншу. Ми зазначили, що цей прийом використовується здебільшого на граматичному мовному рівні. Проте, структурна відмінність української та німецької мов, зумовлює необхідність передачі значення окремих лексем шляхом заміни однієї частини мови іншою, граматичних конструкцій мови оригіналу – конструкціями, притаманними мові цільової аудиторії. Цей прийом допомагає уникнути штучності сприймання тексту реципієнтом.

Універсальним перекладацьким прийомом є **модуляція або смисловий розвиток**, який передбачає заміну вихідного елемента словом або

словосполученням мови перекладу, значення яких можна вивести за допомогою логічного розгортання. Використання прямого словникового відповідника не завжди можна вважати найдоцільнішим варіантом перекладу. Певні юридичні поняття, які функціонують у правовому полі однієї країни, можуть викликати труднощі сприймання цільовою аудиторією іншої країни. Аналогічна смислова заміна незрозумілого словникового відповідника дає змогу уникати буквалізму та адаптувати іншомовний текст до мови перекладу і, таким чином, спрощує сприймання тексту

За нашими спостереженнями, найдоцільнішим перекладацьким рішенням було вдаватися до модуляції, додавання та описового перекладу. Саме ці перекладацькі прийоми допомагали максимально наблизити переклад до семантичного контексту вихідного тексту. Конверсія досить вдало допомагала структурно відтворити вихідне значення правничої лексики. А до відсікання та опущення елементів перекладачі вдаються дуже рідко, оскільки втрата навіть незначних, на перший погляд, деталей є неприпустимою при перекладі юридичних текстів.

Незважаючи на те, що ми досліджували офіційно затверджені українські редакції угод, які ми розглянули у якості перекладу, результат аналізу показав, що їх не можна назвати взірцевим. Серед вагомих недоопрацювань виокремлюємо:

- велику кількість кальок з російської мови. Несформованість і неоднорідність української словникової бази юридичних термінів змушує вдаватися до калькування, що спричиняє порушення норм літературної мови;
- відхилення від використання одних лексичних засобів у межах документа (вживання синонімів і застосування семантичних замін);
- хибне тлумачення правничої лексики. Як наслідок, отримуємо неякісний переклад, який в рамках міжнародної співпраці може спричинити міжнародний конфлікт і навіть зумовити притягнення перекладача до кримінальної відповідальності.

Щодо перекладу німецького підручника з міжнародного права, ми дійшли висновку, що він повинен здійснюватися не лише фаховим перекладачем, а обов'язково із залученням спеціалістів із галузі права, переклад якого власне здійснюється. Саме такий комплексний підхід до юридичного перекладу мінімізує ймовірність виникнення змістових помилок і, як наслідок, підвищує якість перекладу.

Таким чином, ми переконалися, що існує нагальна потреба у подальшому дослідженні правничої термінології та продовженні пошуку доцільних перекладацьких рішень для відтворення семантичного компоненту правничих текстів. Зокрема, дослідження первинної та вторинної юридичної літератури у порівняльному аспекті; редагування вже наявних алгоритмів перекладу юридичної літератури та створення нових; укладання фахових україномовних словників за принципом «калька іншомовного елемента – прямий/описовий відповідник українською літературною мовою» тощо.

ZUSAMMENFASSUNG

Juristisches Übersetzen ist eine fachbezogene Tätigkeit, die die Übersetzung von amtlichen Texten vorsieht. Solche Texte werden unter Beachtung von Besonderheiten und Standarten der Jurasprache festgestellt.

Die Jurasprache gilt als Mittel der Fachkommunikation und beinhaltet nicht nur die juristischen Termini, sondern auch die Terminologie aus anderen Bereichen, die mit dem Rechtsbereich verbunden ist.

Unter dem Begriff „juristische Terminologie“ versteht man nicht nur spezielle Termini, sondern auch amtliche Wörter oder feste Ausdrücke, Fachbezeichnungen, Abkürzungen u.a.

Beim Übersetzen von Juratexten muss man den Rechtsbereich und die Besonderheiten von seiner Dokumentation, Definitionen von Termini innerhalb des Rechtszweiges beachten. Der Terminus muss eindeutig sein und nur eine rechtliche Erscheinung benennen. Es ist unzulässig, die Synonyme vom Terminus im Rahmen des bestimmten Textes zu verwenden.

Die Auswahl von Übersetzungsverfahren und Übersetzungstechniken beeinflussen solche Faktoren wie:

- eigentlich sprachliche Einheiten, die zu übersetzen sind;
- der Jurabereich;
- der Kontext (ein und derselbe Terminus kann verschiedene Benennungen bezüglich der Rechtszweige haben);
- der Empfänger (ein Text muss gleich verständlich für einen Fachmann und einen Bürger sein).

Unter den grundsätzlichen Problemen, die beim Übersetzen auf der semantischen Ebene entstehen, sind zu unterscheiden:

- keine direkten Äquivalente (Eigennamen, terminologische Lakunen, Abkürzungen und Kurzformen);
- terminologische Homonymie (sog. „falsche Freunde des Übersetzers“);

- terminologische Synonymie.

Wir haben festgestellt, dass man den semantischen Bestandteil des juristischen Übersetzens nur in Verbindung mit den lexikalischen, syntaktischen und grammatischen Ebenen betrachten muss.

Laut der Analyse von Übersetzungen der internationalen Abkommen und des Lehrbuches im Bereich Völkerrecht sind folgende Übersetzungsverfahren und -techniken zu erkennen: 1) Umschreibung gibt die Hauptidee des Autors komplett wieder, aber belastet gleichzeitig den Text; 2) Lehnübersetzung oder wörtliche Übersetzung; 3) Generalisierung als der Ersatz des Wortes im engeren Sinne durch das Wort im weiteren Sinne; 4) Konkretisierung als der Gegensatz zur Generalisierung; 5) Ergänzung (auch Explikation) in der Funktion der Angabe von Präzisierung; 6) Konversion als ein Wortübergang aus einer Wortart in die andere zur Vermeidung der künstlichen Wahrnehmung des Textes beim Empfänger; 7) Modulation (Ersatz nach dem Sinn) als die Anführung vom Äquivalent, der logisch nach der Bedeutung von lexikalischer Einheit aus der Ausgangssprache ersetzt werden kann.

Als Ergebnis betrachtet man, dass die passenden Verfahren für die Jura-Übersetzung Modulation, Ergänzung und Beschreibung sind, die eine kontextuelle Bedeutung maximal präzise wiedergeben. Die Konversion ist für die strukturelle Wiedergabe zu benutzen. Solche Erscheinung wie Kompression kommt bei der Übersetzung von juristischen Texten sehr selten vor, da der Verlust sogar von kleinsten Einzelheiten zu vermeiden ist.

Es wurden die offiziellen ukrainischen Fassungen von Abkommen untersucht, die im Rahmen dieser Forschung als sog. „Übersetzungen“ (eigentlich nicht im direkten Sinne) betrachtet wurden. Trotzdem ist es zu beobachten, dass die nicht vorbildhaft sind. Unter den bedeutenden Stellen, die eine Verbesserung benötigen, sind folgende zu nennen:

- große Anzahl von Lehnwörtern aus dem Russischen. Da die ukrainischen Wörterbücher von juristischen Termini nicht komplett festgelegt sind, muss man die Lehnübersetzung anwenden. Das führt zu den Störungen der Hochsprache;

- die Abweichungen von der Benutzung der einzigen sprachlichen Einheiten im Rahmen des Textes (Synonyme und semantische Ersatze);
- falsche Wiedergabe von der juristischen Lexik. Als Ergebnis bekommt man die Übersetzung von schlechter Qualität. Im Rahmen der internationalen Zusammenarbeit kann das einen Streitfall verursachen und zur strafrechtlichen Haftung des Übersetzers führen.

Was die Übersetzung des Lehrbuches angeht, wurde es festgestellt, dass sie nicht nur der fachkundige Übersetzer schaffen muss, sondern ist mit Hilfe von Fachleuten aus dem bestimmten Bereich zu erledigen. Nur solche komplexe Ansichtweise kann die Fehler nach dem Sinn vermindern und als Ergebnis die Übersetzungsqualität erhöhen. Es ist eine unbestrittene Tatsache, dass man die juristische Terminologie fortsetzen kann, z. B. im Bereich von einzelnen Übersetzungsverfahren und -techniken.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абабілова Н. М. Особливості перекладу термінів українською мовою [Електронний ресурс] / Н. М. Абабілова, В. Л. Білокамінська. – Режим доступу : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/2/318.pdf>.
2. Аббревіатури в діловому мовленні. Правила скорочування слів [Електронний ресурс] / Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спілкування : Навч. посібн. – К. : Каравела, 2005. – 352 с. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1933030647610/dokumentoznavstvo/abreviaturi_dilovomu_movlenni_pravila_skorochuvannya_sliv.
3. Артикуца Н. В. Лінгвістичний інструментарій законотворчості : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Мовно-термінологічні проблеми сучасного законодавства». – К. : НаУКМА, 5 грудня 2012 р. – с. 3.
4. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія : навчальний посібник. – 2-ге вид., змін. і доп. – К. : Стилос, 2004. – 277 с. – ISBN 966-80-09-37-1.
5. Артикуца Н. В. Українська правнича термінологія в європейському контексті: науково-теоретичні та навчально-методичні аспекти [Електронний ресурс] / Н. В. Артикуца // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки. – 2009. – Вип. 20. – С. 32-37. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2009_20_11.
6. Бараненкова Н. А. Експлікація як спосіб перекладу безеквівалентної лексики науково-технічного стилю / Н. А. Бараненкова, С. В. Литвин // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Серія : Філологія. Педагогіка. – 2014. – Вип. 4. – С. 6-13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vntufil_2014_4_3.
7. Безеквівалентна і фонова лексика як категорії лінгвокраїнознавства [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://studopedia.com.ua/1_69486_bezekvivalentna-leksika-i-realiya.html

8. Безеквівалентна лексика та прийоми її перекладу українською мовою [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://knowledge.allbest.ru/languages/2c0b65625b2ac78b5c43a88421316d36_0.html.
9. Бекрешева Л. О. Теорія і практика перекладу: Курс лекцій [Електронний ресурс] / Л. О. Бекрешева // Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля. – 2010. – Режим доступу: <https://bit.ly/2QoxpGR>
10. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад : навч. посібник для студентів філологічного напрямку підготовки / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2010. – 232 с., – ISBN 978-966-382-282-2.
11. Волченко О. М. Граматичні трансформації в англо-українському художньому перекладі / О. М. Волченко, В. В. Нікішина // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Філологічна. – 2015. – Вип. 54. – С. 252-254. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_54_98.
12. Гавура Д. Проблема багатомовності в ЄС з точки зору перекладу, адаптації та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України / Д. Гавура // Мовні і концептуальні картини світу : зб. Наук. пр. – Вип. 23, ч. 1. – К., 2007.
13. Запозичення [Електронний ресурс] / Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2001. – 368 с. – Режим доступу : <https://pidruchniki.com/1156052248100/dokument/oznavstvo/zapozichennya>
14. Інтернаціоналізми та «фальшиві друзі перекладача» в науково-технічній літературі [Електронний ресурс] / Ангарова Л.М., Васильєва О.М. // ПДТУ. – Маріуполь, 2005. – 34 с. – Режим доступу : <http://refdb.ru/look/2357398-pall.html>.

15. Касяненко Д. Лексико-семантичні процеси в термінології правового євролекту та їхнє відтворення у перекладі [Електронний ресурс] / Д. Касяненко // Мовні і концептуальні картини світу. – 2013. – Вип. 2. – С. 159-165. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_2_20.
16. Касяненко Д. С. Особливості перекладу та лексичної гармонізації законодавчих актів ЄС в контексті євроінтеграції України : дис. на здобуття звання канд. філол. наук : 10.02.16 / Д. С. Касяненко. – К., 2011. – 259 с.
17. Касяненко Д. Переклад аббревіатур правничого євролекту [Електронний ресурс] / Касяненко Д. – Режим доступу : http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konseptualni/47-1/49.pdf.
18. Кияк Т. "Фальшиві друзі перекладача" як проблема міжкультурної комунікації / Кияк Т. // Наукові записки. Серія: філологічні науки. Випуск 89 (1). – С. 17–20.
19. Кодола Я.І. Основні способи передачі безеквівалентної лексики [Електронний ресурс] / Кодола Я.І. – 2012. – Режим доступу : https://knowledge.allbest.ru/languages/3c0a65635b3ac79a4c43a89421306d27_0.html.
20. Лексико-граматичні труднощі перекладу німецькомовних текстів у галузі юриспруденції [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://knowledge.allbest.ru/languages/3c0b65625b2bd68b5d43b88521316d36_0.html
21. Лепухова Н. І. Особливості утворення та функціонування лексичних одиниць у німецькій мові права / Н. І. Лепухова // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія : Філологічні науки. – 2011. – Кн. 2. – С. 88-90. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2011_2_24.
22. Лисенко А. О. Лексичні трансформації у перекладі суспільно-політичних текстів з української мови німецькою / А. О. Лисенко, О. О. Константінова

- // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. – Том 1, № 9, 2017. – с. 50.
23. Лощенова І. Ф. Перекладацькі трансформації як ефективний засіб досягнення адекватності перекладу / І. Ф. Лощенова, В. В. Нікішина // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки. – Н. : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – С. 102-106
24. Нельга К. Ю. Порівняльна характеристика перекладу конверсії в англійській та німецькій мовах (на матеріалі публіцистичних текстів) [Електронний ресурс] : 78 с. – Режим доступу : <https://bit.ly/2Bv2yAe>
25. Нікішина В. Особливості перекладу аббревіатур та інших скорочень [Електронний ресурс] / Нікішина В. – Режим доступу : http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1041.
26. Орфоепія. Транскрипція і транслітерація [Електронний ресурс] / Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2001. – 368 с. – Режим доступу : https://pidruchniki.com/1432100548080/dokumentoznavstvo/orfoepiya_transkriptsiya_transliteratsiya
27. Особливості перекладу «Хибні друзі перекладача» [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://studcon.org/osoblyvosti-perekladu-hybni-druzi-perekladacha?page=1>.
28. Остроушко О. А. Лексичні трансформації при перекладі англійських інформаційних текстів українською мовою / О. А. Остроушко // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. – 2010. – Вип. 5. – С. 201-208. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2010_5_30
29. Петришен О. Г. Інтернаціональні слова як головне джерело походження "хибних друзів" перекладача [Електронний ресурс] / Петришен О. Г. –

- Режим доступу : <http://naub.oa.edu.ua/2013/internatsionalni-slova-yak-holovne-dzherelo-pohodzhennya-hybnyh-druziv-perekladacha/>.
30. Печура М. С. До проблеми калькування в сучасному мовознавстві [Електронний ресурс] / М. С. Печура, В. В. Тельцов, Л. С. Шишкова. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/29_DWS_2011/Philologia/6_95267.doc.htm
 31. Попова Н. О. Запозичення з англійської мови в лексико-семантичну систему української мови кінця XX та початку XXI століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. О. Попова. – Харків, 2002. – с.12
 32. Пророченко О. П. Німецькі лексичні запозичення в лексико-семантичній системі української мови // Питання романо-германської філології та методики викладання іноземних мов, 1975. – Вип. 2. – С. 81–85.
 33. Рабінович П. М. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика) / Рабінович П. М., Дудаш Т. І. // Вісник Національної академії правових наук України № 1 (88), 2017. – С. 17–29.
 34. Савенкова Д. С. Фальшиві друзі перекладача [Електронний ресурс] / Д. С. Савенкова, С. О. Швачко // Матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів гуманітарного факультету : 14-28 квітня 2004 р. – Суми : СумДУ, 2004. – С.54-56. – Режим доступу: <https://bit.ly/2r87AwI>
 35. Станика І. В. Відтворення лексичних особливостей протоколів засідань Бундестагу [Електронний ресурс] / І. В. Станика // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Філологічні науки. – 2014. – Кн. 3. – С. 159-162. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzfn_2014_3_36.
 36. Титаренко В. М. Теорія мовних контактів крізь призму сучасної термінології [Електронний ресурс] / В. М. Титаренко // Вісник

- Житомирського державного університету імені Івана Франка (14). – 2004. – С. 207-209. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/8557/97/>
37. Тоцька Н. Л. Переклад як засіб розвитку професійного мовлення / Н. Л. Тоцька // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Філологічні науки. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – С. 248-252.
38. Тупиця О. Ю. Проблема відмежування поняття "безеквівалентна лексика" [Електронний ресурс] / О. Ю. Тупиця, Л. В. Зімакова. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/25_SSN_2009/Philologia/51582.doc.htm.
39. Українська термінологія в професійному спілкуванні [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://jurfak.univer.kharkov.ua/201213news/newest/dpd/DPDlektsiya_ukr_mova_Ukrayinska_terminologiya_v_prof.pdf.
40. Чепурна З. Проблеми перекладу літератури технічного спрямування з використанням лексичних трансформацій [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://bit.ly/2FHI6jC>
41. Чередниченко О. Євролект: термінологія і переклад [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bit.ly/2KzIKOY>.
42. Шаблій О. А. Німецько-український юридичний переклад: методологія, проблеми, перспективи : [монографія] / О. А. Шаблій. – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 320 с. – ISBN 978-617-640-052-3.
43. Шаблій О. А. Переклад юридичних текстів (на матеріалі правничих термінологічних систем ФРН та України) : Навч. Посібник / О. А. Шаблій. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 247 с. – ISBN 978-966-439-025-2.
44. Шевцова О. В. Лексичні трансформації при еквівалентному перекладі конвенцій з англійської та французької мов українською / О. В. Шевцова // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Філологічна. – 2012. – Вип. 30. – С. 175–178. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_30_55.

45. Шеремета Н. Історичні процеси творення правничої термінології в синхронному та діяхронному аспектах / Наталія Шеремета // Проблеми української термінології : міжнар. наук. конф., 27–29 верес. 2012 р. : зб. наук. пр. – Л., 2012. – С. 122–127. – Режим доступу : http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Zbirnyk_2012/TK_Zbirnyk_2012_4_shere meta.htm
46. Шеремета Н. Правнича термінологія української мови та процеси творення / Наталія Шеремета // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2013. – № 765. – С. 120–123.
47. Ярова Л. О. Особливості перекладу скорочень в міжнародних конвенціях та деклараціях ООН і ЮНЕСКО / Лариса Олегівна Ярова // Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць / ред. Г. Д. Ключек [та ін.]. – Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Вип. 104, ч. 1. – С. 213–216.
48. Яцишин Н. П. Юридична термінологія як спеціалізована система правових понять / Яцишин Н. П. // Термінологічний вісник, вип. 2 (2) – 2013. – С. 99–103.
49. Grynenko A. Die Terminologie des Gerichtswesens der Ukraine und Deutschlands im Vergleich / A. Grynenko, C. Dathe. – Stuttgart: ibedem-Verlag, 2007. – 197 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

50. Гердеген М. Міжнародне право / Пер. з німецької. – К.: «К.І.С.», 2011. – 516 с. – ISBN 978-966-2141-83-2.
51. Про взаємний захист таємної інформації [Електронний ресурс] : угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина від 29 травня 1998 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/276_008.
52. Про судноплавство на внутрішніх водних шляхах [Електронний ресурс] : угода між Урядом України та Урядом Федеративної

- Республіки Німеччина // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276_063
53. Abkommen zwischen der Regierung der Bundesrepublik Deutschland und der Regierung der Ukraine über die Binnenschifffahrt [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.transportrecht.de/transportrecht_content/1201690622.pdf
54. Herdegen M. : Völkerrecht. – München: Verlag C. H. Beck, 2010. – S. 481. – ISBN 978-3-406-60125-5.
55. Über den gegenseitigen Schutz von Verschlußsachen: Abkommen zwischen der Regierung der Bundesrepublik Deutschland und dem Ministerkabinett der Ukraine vom 29. Mai 1998 // Bundesgesetzblatt, Teil II, vom 22. Oktober 1999, Bonn (1999); Nr. 28. – S. 956–959.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

56. Мультитран : онлайн-словник [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.multitrans.ru/>.
57. Німецько-український словник юридичних термінів. – Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. – 576 с.
58. Публічний електронний словник української мови [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ukrlit.org/slovyk>
59. Словник-довідник Європейського Союзу. Ред. Ю. Марченко. – К. : К.І.С., 2001. – 152 с.
60. Словник української мови : Академічний тлумачний словник (1970–1980) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://sum.in.ua/>
61. ABBYY Lingvo Live : онлайн-словник [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.lingvolive.com/ru-ru>
62. Duden. Die deutsche Rechtschreibung [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.duden.de/rechtschreibung>